

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Therese Kogler

Barns bevittnande av våld mot
närstående –
En studie utifrån gällande rätt och principer
om kriminalisering.

Examensarbete
20 poäng

Handledare: Per-Ole Träskman

Ämnesområde: Straffrätt

Termin Ht 2005

Innehåll

SAMMANFATTNING	1
FÖRORD	2
FÖRKORTNINGAR	3
1 INLEDNING	4
1.1 Bakgrund	4
1.2 Syfte och frågeställning	5
1.3 Teori	5
1.4 Metod	6
1.5 Material	6
1.6 Avgränsningar	7
1.7 Förklaring av relevanta begrepp	7
1.8 Disposition	8
2 BARN SOM VÄXER UPP MED VÅLD I FAMILJEN – EN SAMHÄLLELIG KONTEXT	9
2.1 Olika begrepp om barn som på ett eller annat sätt far illa	9
2.1.1 Övergripande begreppet familjevåld	9
2.1.2 Begreppen bristande omsorg, brister i omsorgsförmågan och omsorgssvikt	10
2.1.3 Begreppen barn i riskzon, utsatta barn, barn i riskmiljö och barn som far illa	10
2.1.4 Kommittén mot barnmisshandel om begreppet barnmisshandel	11
2.2 Särskilt om barn som bevittnar våld mot närstående	13
2.2.1 Trauman – skador och konsekvenser	13
2.2.2 Forskning, litteratur och kommittén mot barnmisshandel om barn som bevittnar våld mot närstående	16
3 RÄTTSLIG REGLERING OCH BARN SOM BEVITTNAR VÅLD MOT NÄRSTÅENDE	19
3.1 Utgångspunkt i FB 6:1 och FN:s BK art 19	19
3.2 Barn som bevittnar våld mot närstående och begreppen målsägande respektive brottsoffer	21
3.3 Gällande straffrättslig reglering och barn som bevittnar våld mot närstående	24

3.3.1	Misshandel, BrB 3:5-6	24
3.3.2	Ofredande, BrB 4:7	25
3.3.3	Straffskärpningsgrunden i BrB 29:2, 8p	28
3.4	Aktuella förslag till rättsliga åtgärder avseende barn som bevittnar våld	30
3.4.1	Förslag om införande av särskild rätt till brottsskadeersättning	30
3.4.2	Förslag till tydliggörande i SoL om bevittnande barns offerstatus	32
4	KRIMINALPOLITISKA ASPEKTER I ALLMÄNHET	33
4.1	Introduktion om kriminalpolitik och kriminalisering	33
4.2	Närmre om kriminalisering	36
4.2.1	Syften med kriminalisering – varför kriminalisera?	36
4.2.2	Gärningstyper som bör kriminaliseras – när kriminalisera?	37
4.2.3	Utformningen av straffhot avseende konformitet och skuld	39
4.3	Kommittén mot barnmisshandel om särreglering alternativt utökad kriminalisering vid våld mot barn	40
5	ANALYS	42
5.1	Kan företeelsen att låta barn bevittna våld anses rymmas i gällande rätt?	42
5.1.1	Introduktion	42
5.1.2	BrB 3:5 mot bakgrund av förarbeten, FB 6:1 samt BK art 19	42
5.1.3	BrB 4:7 mot bakgrund av förarbeten och här aktuellt rättsfall	44
5.1.4	Begreppen målsägande och brottsoffer mot bakgrund av doktrin och här aktuellt rättsfall	45
5.2	Kan och bör beteendet att låta barn bevittna våld kriminaliseras? – Kriminalpolitiska aspekter i synnerhet	47
5.2.1	Kommentar till definitionen av begreppet barnmisshandel och särreglering härav	47
5.2.2	Kan en kriminalisering härav ske?	49
5.2.3	Bör en kriminalisering härav ske?	51
6	AVSLUTANDE KOMMENTAR	55
	BILAGA	57
	KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	59
	RÄTTSFALLSFÖRTECKNING	63

Sammanfattning

Detta examensarbete handlar om den i många avseenden bortglömda gruppen barn som bevittnar våld mot närstående. Barns bevittnande av dylikt våld uppmärksammades i två rättsfall under våren och sommaren år 2005, vilka sedan blev startskottet för detta arbete. Syftet med uppsatsen är att belysa dessa barn inte enbart ur en strikt juridisk synvinkel utan även ur ett mer samhälleligt perspektiv. De två huvudfrågor som här undersöks och besvaras är huruvida det enligt gällande rätt, trots avsaknad av en uttrycklig kriminalisering, kan ses som en brottslig gärning att låta barn bevittna våld mot närstående eller om en nykriminalisering härav kan respektive bör ske.

Av samhällelig forskning och litteratur framgår att barn som bevittnar våld mot närstående ofta utsätts för svåra trauman och kan skadas för lång tid framöver. Dessa barn är närmare bestämt föremål för en form av psykisk misshandel. Även i rättsligt hänseende är detta något som har vunnit ökat erkännande på senare år och i förevarande uppsats omnämns förarbeten i vilka det uttrycks att barn som bevittnar dylikt våld utsätts för psykiskt våld. Att låta barn bevittna våld är emellertid ännu inte en kriminaliserad gärning och barnen ses därmed idag inte som målsäganden. Mot bakgrund av förarbeten, aktuell rättspraxis, FB 6:1 samt BK art 3 och 19 utreds här dock om detta kan rymmas under brottsbalkens bestämmelser om misshandel respektive ofredande. Det konstateras att enligt förarbeten faller endast medicinskt påvisbart psykiskt lidande inom ramen för BrB 3:5 och barns bevittnande av våld är därför högst svårt att inrymma under denna bestämmelse. Vägledande praxis beträffande psykisk misshandel och BrB 3:5 saknas dessutom. Att i rättstillämpningen framöver utvidga området för psykisk misshandel av barn vid BrB 3:5 skulle kunna resultera i ett oklart rättsläge och förefaller därför inte vara i linje med ett barnperspektiv och principen om barnets bästa. Vid bestämmelsen om ofredande är förarbetena inte fullt lika skarpa och enligt min respektive tingsrätternas samt riksåklagarens åsikt, i de här aktuella rättsfallen från sommaren år 2005, finns det en möjlighet att inrymma barns bevittnande av våld under BrB 4:7. Högsta domstolen avgjorde dock ett av fallen i november år 2005 och kom då fram till att beteendet att låta barn bevittna våld inte kan anses falla under BrB 4:7. Gällande rätt förefaller således inte rymma barns bevittnande av våld i betydelsen att det ses som en brottslig gärning enligt någon redan befintlig bestämmelse. Vid frågan om kriminalisering härav kan respektive bör ske tillämpas här allmänna principer om kriminalisering på aktuell problematik. Fördelar av en dylik kriminalisering vägs då mot potentiella nackdelar. Redan vidtagna åtgärder för dessa barn, såsom införandet av en straffskärpningsgrund i BrB 29:2, 8p., och nu föreslagna åtgärder om en särskild möjlighet till brottsskadeersättning enligt BrL och förtydligande av socialtjänstens ansvar för dessa barn beaktas och redogörs för. Sammantaget anses emellertid i detta arbete inte tillräckliga åtgärder ha vidtagits för att på bästa sätt hjälpa och skydda barn som bevittnar våld mot närstående. En straffrättslig åtgärd i form av en kriminalisering måste härutöver till.

Förord

Då var tiden som juriststudent snart till ända. Tänk vad tiden går fort. Men det är klart, det har ju även funnits perioder som känts oändligt långa såsom tentaveckor med tidiga mornar och sena kvällar. Puh! Det har då verkligen gällt att motivera sig. Alla studenter känner nog till tankesättet ”efter tentan skall jag...”. Men nu står jag alltså och blickar tillbaka på min studietid och jag måste få lov att säga att jag är väldigt stolt över mig själv! Tiden vid Juridiska fakulteten i Lund har varit högst lärorik på många sätt, inte enbart i juridiskt avseende utan framförallt på det personliga planet. Insikten har nått mig att juridiken bara är en del av den värld vi lever i och att livet är mer än juridik.

Det har varit oerhört intressant och berikande att skriva detta examensarbete. För det mesta har höstens dagar präglats av entusiasm och en glädje i den frihet som det innebär att skriva ett 20-poängsarbete. Under den senaste månaden har dock mina tankar allt som oftast gått till dig min Daniel och er familj. Din pappa har nu lämnat detta liv för att få leva i evighet där änglarna och Gud själv bor.

Under hela min juristutbildning har jag haft en enorm trygghet i min underbara familj. Tack för er ständiga uppmuntran, support och kärlek. Tack för fåniga skämt, flams och för att ni känner mig fullständigt och tar mig för den jag är. Älskade Daniel, tack för att du har funnits vid min sida hela hösten, för att du har stått ut med boktravarna på mitt rum och med tal om disposition, upplägg, innehåll och argumentation hit och dit. Tack för att du säger bra saker precis i de ögonblick när jag behöver det. Ser fram emot att få dela mitt liv med dig!

Slutligen vill jag tacka Fredrik Hjorth för synpunkter på och korrekturläsning av mitt arbete samt Daniel Sjölund, Justitiedepartementet, för trevligt bemötande i telefon.

Lund december 2005
Therese Kogler

Förkortningar

Art
Bet.
BK (FN:s BK)

BrB
BRIS
BrL
BRÅ
Dir.
Dnr
Ds
FB
LVU

M fl
Nr
NTfK

P.
Prop.
PTS
RB
Red.
SkL
SoL
SOU
St.
TfR

Artikel
Betänkande
Förenta Nationernas konvention
den 20 november 1989 om barnets
rättigheter
Brottsbalken (1962:700)
Barnens rätt i samhället
Brottsskadelagen (1978:413)
Brottsförebyggande rådet
Direktiv
Diarienummer
Departementsserien
Föräldrabalken (1949:381)
Lag (1990:52) med särskilda
bestämmelser om vård av unga
Med flera
Nummer
Nordisk Tidsskrift for
Kriminalvidenskab
Punkt
Proposition
Posttraumatiskt stressyndrom
Rättegångsbalken (1942:740)
Redaktionen
Skadeståndslagen (1972:207)
Socialtjänstlagen (2001:453)
Statens offentliga utredningar
Stycke
Tidsskrift for Rettsvitenskap

1 Inledning

1.1 Bakgrund

*”det som händer är förbjudet
det är så till den milda grad förbjudet
att det inte finns
ingen tror på det som inte finns
ingen ser
ingen låtsas om”¹*

Runt om i vårt land tvingas många barn växa upp i familjer där våld, ofta kvinnomisshandel, förekommer i hemmet. Medan samhällsproblemet kvinnomisshandel under de senaste årtiondena har fått relativt stor uppmärksamhet både i svensk samhällsdebatt och i forskningsområden har barnen, de som blir vittne till våldet mellan föräldrarna, rönt avsevärt mindre uppmärksamhet. Barn som bevitnar dylikt våld är i många avseenden en bortglömd och utsatt grupp. Att låta barn bevittna våld mot närstående är i nuläget inte en kriminaliserad handling. Det finns i dag, då empiri och teori inom förevarande ämnesområde till stor del saknas, heller inga säkra uppgifter om hur stor denna grupp av barn egentligen är. Med antalet fall av kvinnomisshandel som utgångspunkt och en uppskattning av hur många barn dessa kvinnor i genomsnitt har tros dock antalet barn i Sverige som varje år på grund av olika omständigheter tvingas bevittna våld i hemmet vara så många som 100 000-200 000.²

I juli och augusti månad i år 2005 avgjordes två fall i Svea hovrätt vilka till viss del berörde barn som bevittnat våld mellan föräldrarna. Papporna stod i respektive fall åtalade bland annat för grov kvinnofridskränkning av hustrun och grov fridskränkning av barnet respektive barnen. Den fråga från fallen som i den här uppsatsen är av särskilt intresse är huruvida papporna, genom att ha låtit barnen bevittna upprepat våld mot mammorna, därigenom också kunde anses ha begått ett brott gentemot barnen. Åklagarna i fallen yrkade att detta hänsynslösa beteende som papporna utsatte barnen för kunde medföra straffrättsligt ansvar enligt ofredandebestämmelsen gentemot barnen. Till skillnad från tingsrätterna ansåg Svea hovrätt att barnens bevittnande av våld inte kunde rymmas i bestämmelsen om ofredande och papporna friades således på denna åtalspunkt.³ Ett av fallen överklagades därefter till Högsta domstolen som den 2 november 2005 meddelade dom i

---

¹ Ur Krafts bok *Det är förbjudet*, s. 21.

² Arnell, Ekbohm, ”och han sparkade mamma...” – möte med barn som bevittnar våld i sina familjer, s. 32 och Frisk, *Anmälningarna som försvann – en kartläggning av hur polis och socialtjänst uppmärksammar barn som lever med våld i familjen*, s. 10. I USA beräknas denna grupp barn uppgå till cirka tre miljoner varje år. Se SOU 2001:18, *Barn och misshandel*, s. 52.

³ Se dom från Svea hovrätt avgjord 2005-07-12, mål nr B 3529-05 och dom från Svea hovrätt avgjord 2005-08-23, mål nr B 5584-05.

fallet. Liksom i hovrätten friades pappan här på åtalspunkten om ofredande som rörde barnens bevitnande av våld mot mamman. Här nämnda fall initierade hos mig ett starkt intresse att närmre undersöka hur man idag, såväl juridiskt som i andra sammanhang, ser på denna grupp av barn som utsätts för att bevittna våld mot en närstående.

1.2 Syfte och frågeställning

Det övergripande syftet med detta examensarbete är att utifrån ett juridiskt perspektiv men också ur ett mer samhälleligt synsätt belysa de barn som bevittnar våld mot närstående. Arbetet har sedan två huvudfrågor varav den första är huruvida det enligt gällande rätt, trots avsaknad av en uttrycklig kriminalisering, kan anses utgöra en brottslig gärning att låta barn bevittna våld mot närstående. Härpå följer frågan, om företeelsen inte kan anses rymmas i gällande rätt, huruvida en kriminalisering härav kan respektive bör ske. De båda huvudfrågorna rymmer således både resonemang de lege lata och de lege ferenda. Huvudfrågorna aktualiserar sedan i sin tur underfrågor såsom vilka begrepp som juridiskt och annars används om barn som på ett eller annat sätt far illa i familjen, vilka skador som kan uppstå hos barn som bevittnar våld mot närstående, hur forskning, litteratur och statliga utredningar ser på barn som bevittnar våld, hur gällande rättsliga regleringar och praxis ser ut kring dessa barn samt vilka kriminalpolitiska principer som allmänt gäller vid nykriminaliseringar.

1.3 Teori

En uppsats av ifrågavarande slag aktualiserar inte bara ett utan flera perspektiv. Avseende val av perspektiv på arbetet togs först ställning till huruvida ett genusperspektiv skulle anläggas eller inte. Med rädsla för att ett sådant perspektiv skulle ta fokus från de bevitnande barnen till de så ofta utsatta kvinnorna i familjen valdes att, i den mån det är möjligt, utforma examensarbetet på ett könsneutralt sätt. Ett könsneutralt perspektiv stämmer vidare väl överens med kriminalpolitiska principer och idéer, vilka värnar om generalitet och allmängiltighet. Istället för användande av ett genusperspektiv görs i uppsatsen ett försök att låta ett barnperspektiv respektive principen om barnets bästa få prägla resonemangen i arbetet. Utgångspunkten i ett sådant barnperspektiv är respekten för barns fulla människovärde och integritet. Barn är inte passiva mottagare av föräldrarnas påverkan utan helt unika individer med särskilda behov. Att anlägga ett barnperspektiv innebär att man sätter barnet i fokus, att man ser saken ur barnets synvinkel och att man vid beslut som rör barn noggrant beaktar och analyserar beslutets följder för det enskilda barnet eller för barn i grupp.⁴ Svårigheten för vuxna individer att på detta vis sätta sig in i barnets situation kan emellertid inte nog betonas. Bakom all kriminalpolitik och straffrättslig

---

⁴ SOU 1997:116, Barnets bästa i främsta rummet, s. 137ff.

reglering finns en strävan efter rättssäkerhet och humanitet för den enskilde individen. Mot denna strävan står dock ofta krav på effektivitet och rationalitet. Väl gjorda avvägningar måste därmed ständigt ske på det kriminalpolitiska planet och däri skall barnets bästa beaktas. Straffrättsliga resonemang i detta arbete utläggs med hänsyn till de två huvudfrågorna dels från ett mer strikt juridiskt perspektiv men även dels från ett kriminalpolitiskt perspektiv. Slutligen skall framhållas att det i detta examensarbete har varit ofrånkomligt att inte till viss del närma sig den samhällsvetenskapliga respektive medicinska disciplinen. Juridiken kan aldrig helt hållas avskild från det samhälle vi lever i. En och annan rättssociologisk tankegång skyntar därför fram i arbetet, särskilt vid argumenteringen för respektive mot en nykriminalisering av här aktuell företeelse. Rättens konsekvenser i samhället måste alltid beaktas.

1.4 Metod

För uppsatsens utformning har främst en traditionell rättsdogmatisk metod använts. För ämnet relevant lagtext, relevanta förarbeten, aktuell rättspraxis och doktrin har härmed bearbetats och analyserats. Det kapitel som inleder uppsatsen är dock mer skrivet utifrån en samhällsvetenskaplig kvalitativ textanalysmetod. En dylik metod innebär att det väsentliga innehållet tas fram ur ett visst textmaterial genom en noggrann läsning av textens delar, helhet och kontext. Vissa textpassager i materialet kan då ges en större vikt än andra.⁵ Härutöver har kontakt tagits per telefon med handläggare Daniel Sjölund på Justitiedepartementet.

1.5 Material

Det material som ligger till grund för arbetet utgörs både av källor och av litteratur. Källorna, som framförallt är tryckta, består av lagar, propositioner, betänkanden, statliga utredningar och en departementspromemoria. Av särskild vikt har utredningen SOU 2001:72 Barnmisshandel, Att förebygga och åtgärda, samt Ds 2004:56, Barnen i brottets skugga varit. Otryckta källor förekommer även i form av telefonsamtal med handläggare på justitiedepartementet. Litteraturen består sedan i doktrin, rättsvetenskapliga artiklar samt BRÅ-rapporter. Två relevanta och högst aktuella rättsfall har vidare använts i arbetet. Om själva företeelsen barns bevittnande av våld mot närstående finns i huvudsak inte någon juridisk doktrin. Förutom nyss nämnda juridiska material har därför även litteratur och studier från andra vetenskapliga, mer samhälls- respektive medicinskt orienterade, discipliner använts i uppsatsen. Exempel härpå är medicinsk litteratur och artiklar om barns reaktioner vid bevittnande av våld samt projekt och rapporter om barn som lever i hem präglade av våld från organisationen Rädda Barnen.

---

⁵ Esaiasson m fl, Metodpraktikan. Konsten att studera samhälle, individ och marknad, s. 233.

1.6 Avgränsningar

Då arbetets tyngdpunkt, utöver gällande reglering och aktuell praxis, ligger på kriminalisering på lagstiftningsnivån kommer straffrättsliga spørsmål avseende domsnivån respektive verkställighetsnivån inte att behandlas. Beträffande avsnittet om kriminalpolitiska principer skall framhållas att fokus ligger på frågorna varför och när en kriminalisering skall ske. Hur straffhotet sedan skall utformas behandlas endast delvis. Frågor om straffsatser och abstrakta straffvärden utelämnas därmed. I den mån begreppet brottsoffer tillämpas i uppsatsen används det i dess redan existerande form och någon djupare redogörelse för begreppet och dess tillkomst sker inte. Anspråk görs heller inte på att uttömmande redogöra för de skadeståndsrättsliga regler som gäller vid brott, utan enbart det nu aktuella förslaget till reglering vilket rör barn som bevittnar våld tas upp. Någon ingående diskussion om och genomgång av ansvarsrekvisiten uppsåt respektive oaktsamhet samt olika metoder för lagtolkning äger med hänsyn till arbetets begränsade omfattning inte rum. Principen om barnets bästa tillämpas vidare utan att fullständigt behandlas.

Uppsatsen behandlar inte några förklaringsmodeller till varför våld uppkommer i familjen eller frågor om vårdnad, boende, umgänge, tvångsomhändertagande och rehabilitering av barn som växer upp med våld i hemmet. FB, SoL och LVU berörs därmed inte i någon större utsträckning. Beträffande den del av uppsatsen som berör befintlig straffrättslig reglering görs en avgränsning så att endast svensk rätt utreds och då enbart brottsbalkens bestämmelser om misshandel och ofredande. Misshandel är den brottsrubricering som oftast torde aktualiseras vid olika former av våld mot barn och ofredandebestämmelsen är med hänsyn till de för denna uppsats aktuella rättsfallen av stort intresse. Dessa två straffbestämmelser motiverar således här en särskild behandling.

1.7 Förklaring av relevanta begrepp

Med begreppet närstående avses i denna uppsats främst barnets föräldrar, då det i de allra flesta fall när barn bevittnar våld rör sig om just våld i hemmet mellan föräldrarna. Även till andra vuxna, som till exempel mor- och farföräldrar, mostrar, fastrar, morbröder och farbröder, kan dock ett barn ha en nära relation och de bör följaktligen också kunna inbegripas i begreppet närstående. Begreppet bör dock, för att inte bli alltför vagt, reserveras till denna i viss mån utvidgade familj.⁶ Våldet måste inte ha ägt rum i hemmet, men det är där det oftast sker.

---

⁶ Bet. 2002/03:SoU15, Stärkt skydd för barn i utsatta situationer m.m., s. 43ff.

Barns bevittnande av våld mot närstående kan vidare ske på olika sätt. Barn kan se och bevittna själva misshandeln, de kan höra våldet från ett annat rum och de kan se följderna av våldet såsom fysiska skador i form av till exempel blåmärken eller rädsla hos den misshandlade föräldern. Barn kan vidare se eller höra allvarliga hot eller andra former av kränkningar.⁷ Med ordet bevittna avses följaktligen i detta arbete se, höra respektive uppleva. Det våld som barnen bevittnar mot närstående kan vara fysiskt, psykiskt och/eller sexuellt.

För att benämna dessa fall där barn under olika omständigheter blir vittne till våld mot närstående används i detta arbete verbet låta. I uttrycket att låta barn bevittna våld ryms sedan allt ifrån att helt enkelt låta barnen åse våldet, i form av underlåtelse, till mer aktivt handlande, såsom att mer eller mindre fysiskt tvinga barnen att bevittna våld. Detta uttryckssätt används även i de rättsfall som här är aktuella.

1.8 Disposition

Examensarbetet inleds med ett kapitel som ämnar ge en mer samhällelig bild av barn som på ett eller annat sätt far illa i familjen och då särskilt den aktuella problematiken avseende barn som bevittnar våld mot närstående. Därpå följer ett avsnitt i vilket redogörs för gällande relevanta rättsliga regleringar, däri aktuell praxis, som kan anses aktuell för barn som bevittnar våld. Därefter återfinns ett mer allmänt hållet kapitel om kriminalpolitiska aspekter och principer för kriminalisering. Avsnittet motiveras mot bakgrund av den andra huvudfrågan, huruvida kriminalisering kan respektive bör ske av företeelsen att låta barn bevittna våld. Sedan sker en analys i två delar, i linje med de båda huvudfrågorna, dels huruvida gällande rätt rymmer barns bevittnande av våld mot närstående och dels om en nykriminalisering kan respektive bör ske på detta område. Analysen utgörs således av en del där fokus ligger på resonemang de lege lata och en del inriktad på tankegångar de lege ferenda. Slutligen återfinns en avslutande kommentar där mina slutsatser i stort redogörs för och sammanfattas.

---

⁷ Rapport nr 3 1996, Länsstyrelsen Södermanlands län, För barnens skull måste vi lyfta på locket, s. 15 och Socialstyrelsen, Barn i skuggan av våldet, s. 16.

2 Barn som växer upp med våld i familjen – en samhällelig kontext

2.1 Olika begrepp om barn som på ett eller annat sätt far illa

2.1.1 Övergripande begreppet familjevåld

För att kunna belysa den grupp av barn som bevittnar våld mot närstående på ett juridiskt relevant och mångfacetterat sätt måste dessa barn först placeras in och ses i ett större sammanhang, i en samhällelig kontext. När det gäller att definiera och beskriva det våld som kan försiggå i barns hemmiljö finns det många olika begrepp som är mer eller mindre synonyma. Ett vedertaget begrepp för barn som på ett eller annat sätt far illa saknas emellertid. Begreppet familjevåld är en vidsträckt benämning som kan omfatta alltifrån kvinnomisshandel och barnmisshandel⁸ till våld mellan olika familjemedlemmar såsom syskon.⁹ Inom begreppet familjevåld rymms därmed allt fysiskt, psykiskt och sexuellt våld inom familjen.¹⁰

För detta arbetes vidkommande, då barnen sätts i centrum, är begreppen kvinnomisshandel och barnmisshandel viktiga att se var och en för sig. Åtskilliga studier visar dock att det finns en tydlig samhörighet mellan kvinno- och barnmisshandel. Dels medför förekomsten av kvinnomisshandel i en familj en ökad risk för att även barnen kan komma att misshandlas och dels mår barnen dåligt av själva upplevelsen att mamma blir misshandlad.¹¹ Sett ur ett barns perspektiv och genom ett barns ögon torde en kvinnomisshandel helt enkelt vara en ”mamma-misshandel”,¹² och det är detta bevittnande av våld mot närstående som behandlas i förevarande uppsats. Frågan är då hur barn som växer upp i familjer präglade av våld benämns i forskning, litteratur och statliga utredningar.

---

⁸ Se mer om begreppet barnmisshandel i avsnitt 2.1.4.

⁹ Arnell, Ekbom, ”och han sparkade mamma...” – möte med barn som bevittnar våld i sina familjer, s. 26f. Med kvinnomisshandel avses fysiskt, psykiskt och/eller sexuellt våld mot en kvinna då gärningsmannen är en till kvinnan närstående person.

¹⁰ Hindberg, Familjevåld som drabbar barn, s. 4.

¹¹ Hindberg, Barnmisshandel, s. 37.

¹² Arnell, Ekbom, ”och han sparkade mamma...” – möte med barn som bevittnar våld i sina familjer, 27.

2.1.2 Begreppen bristande omsorg, brister i omsorgsförmågan och omsorgssvikt

Den första forskningen som kom att bedrivas avseende våld inom familjen kan dateras till tidigt 1960-tal. Fokus låg då på barnmisshandel. Uttrycket ”the battered child syndrome”, det misshandlade barnets syndrom, lanserades år 1962 och härmed avsågs till en början endast allvarliga fysiska skador vilka barnets föräldrar eller vårdare hade åstadkommit.¹³ I dag har dock innebörden av termen barnmisshandel¹⁴ kommit att bli alltmer vidsträckt och numera används begreppet även om flertalet former av så kallad bristande omsorg. Av litteraturen framgår att bristande omsorg är ett komplext begrepp som i sin tur kan indelas i fem former: fysiska, psykiska och sexuella övergrepp, vanvård samt försummelse.¹⁵ Andra likvärdiga uttryck, vilka vid sidan av bristande omsorg också på senare tid har börjat användas alltmer är begreppen brister i omsorgsförmågan respektive omsorgssvikt.¹⁶ Föräldrars omsorgsförmåga kan i grova drag sägas bestå i att uppfostra, att tillfredsställa barnets olika behov och att se till att barnet utvecklas väl. Omsorgssvikt föreligger följaktligen när föräldrar inte ser till barnens behov i tillräcklig utsträckning eller när barnen inte får den fysiska respektive psykiska omsorg och det skydd som de behöver. Omsorgssvikt är resultatet av brister i föräldrarnas omsorgsförmåga.¹⁷ Brister i omsorgsförmågan, och de problem detta för med sig, beror i huvudsak på socialpsykologiska förhållanden hos föräldrarna. Olika brister i omsorgen samverkar dels med varandra och dels ofta också med andra problem i familjen såsom exempelvis psykisk sjukdom hos någon av föräldrarna eller kvinnomisshandel i familjen. Omsorgssviktens problembild är således högst sammansatt.¹⁸

2.1.3 Begreppen barn i riskzon, utsatta barn, barn i riskmiljö och barn som far illa

Utöver de i föregående avsnitt omnämnda begreppen förekommer även uttryck som barn i riskzon, utsatta barn, barn i riskmiljö och barn som far illa. Begreppet barn i riskzon har ingen klar definition men i uttrycket inkluderas barn som har fysiska, psykiska eller sociala problem, svåra uppväxtförhållanden eller lever i så kallade riskmiljöer. Både redan inträffade men även presumtiva skador avseende barnets hälsa och utveckling innefattas i begreppet. Exempel på så kallade riskfaktorer, vilka skapar en riskmiljö för barn, är när barn måste växa upp med våld i familjen eller med en psykiskt sjuk eller kriminell förälder. Barn som växer upp i

---

¹³ Weinehall, Att växa upp i våldets närhet, s. 102f och Lagerberg, Du skall icke slå, s. 25. Uttrycket ”the battered child syndrome” myntades av den amerikanske läkaren Kempe.

¹⁴ Se mer om begreppet barnmisshandel i avsnitt 2.1.4.

¹⁵ Killén, Svikna barn, s. 26f och Hindberg, När omsorgen sviktar, s. 47.

¹⁶ Hindberg, Barnmisshandel, s. 22.

¹⁷ Hindberg, När omsorgen sviktar, s. 19, s. 22.

¹⁸ Hindberg, När omsorgen sviktar, s. 50f.

hem präglade av våld anses vara särskilt utlämnade och skyddslösa eftersom de i regel är försummade av båda föräldrarna. En sådan miljö är att se som en klar riskmiljö. Ju fler riskfaktorer ett barn utsätts för under sin uppväxt desto större risk för barnet att påverkas negativt då olika riskfaktorer förstärker varandra.¹⁹ Balansen mellan antalet riskfaktorer och antalet skyddande faktorer är avgörande för huruvida barnet far illa eller inte. Exempel på skyddsfaktorer är en stabil relation till en av föräldrarna, andra vuxenkontakter utanför hemmet, goda relationer med kompisar och engagemang i olika föreningsliv.²⁰

I litteraturen har framhållits att det är möjligt att dra en gräns mellan de nu nämnda olika begreppen för barn som far illa och begreppet barnmisshandel, men också att det är möjligt att se dem som synonyma. Gränsen kan dras så att barn som far illa används som ett mer vidsträckt begrepp, vilket medför att även barn som exempelvis skadas i trafiken eller drabbas av brister i samhällsplaneringen omfattas. I enlighet med dylik gränsdragning behöver barn som far illa heller inte med nödvändighet ha utsatts för kroppsliga övergrepp, utan inkluderas i begreppet gör också barn som är vanvårdade, försummade och i övrigt saknar en trygg hemmiljö. Begreppet barnmisshandel skulle då mer vara avsett för fall då fysiskt våld riktas mot barn.²¹

2.1.4 Kommittén mot barnmisshandel om begreppet barnmisshandel

Som framgår av ovan finns det idag inte någon allmänt vedertagen definition av begreppet barnmisshandel. Forskning visar istället att olika yrkesgrupper, såsom socialarbetare, personal inom hälso- och sjukvård, psykologer och jurister, ser olika på våld och annan skadlig behandling mot barn.²² Kommittén mot barnmisshandel fick i slutet av 1990-talet bland annat i uppdrag²³ att definiera begreppet barnmisshandel. Kommittén konstaterade att begreppsfloran är omfattande för barn som far illa och att de många olika begreppen kan medföra oklarheter och skapa problem i tillämpningen.²⁴ På uppdrag av kommittén skrev docent Lagerberg en rapport, ett underlag, om begreppet barnmisshandel. Enligt Lagerberg får en definition av barnmisshandel inte vara alltför snäv utan den måste kunna visa på att barn kan fara illa på många olika sätt och i olika grader. Det är således, enligt honom, inte tillräckligt att definiera barnmisshandel på det sätt som idag sker i brottsbalken och begreppet måste sättas in i ett mer vidsträckt samhällsperspektiv. Det dominerande synsättet hos dagens forskare är att barns välbefinnande är starkt kopplat till flera olika

---

¹⁹ Hindberg, När omsorgen sviktar, s. 39, s. 42, s. 115.

²⁰ SOU 2001:72, Barnmisshandel. Att förebygga och åtgärda, s. 309.

²¹ Lagerberg, Du skall icke slå, s. 35.

²² SOU 2001:72, Barnmisshandel. Att förebygga och åtgärda, Bilagedelen, s. 9.

²³ Dir. 1998:105, Kommittédirektiv om barnmisshandel och därmed sammanhängande frågor.

²⁴ SOU 2001:72, Barnmisshandel. Att förebygga och åtgärda, s. 115.

samverkande livsmiljöer såsom exempelvis familj, skola och bostadsområde. Ett barn kan komma till skada i alla dessa miljöer och Lagerberg anser därmed att en definition av barnmisshandel bör omfatta även samhällets brister i omsorgen av barn. Lagerberg föreslog följaktligen två definitioner varav en vidare vilken inrymde samhällsinsatser för barn på alla nivåer och i alla miljöer respektive en snävare definition med fokus på skadlig behandling av barn.²⁵

Kommittén mot barnmisshandel ansåg dock att Lagerbergs definition av samhällelig omsorgsbrist, vars helhetssyn i och för sig skall lyftas fram, var alltför vid. Sett utifrån ett barnperspektiv framhöll kommittén emellertid att det är högst angeläget att begreppet barnmisshandel definieras. En sådan bestämd definition bedömdes av kommittén bland annat visa på samhällets syn på barnmisshandel, kunna underlätta samarbete mellan olika myndigheter och underlätta vid ingripanden samt föra forskningen framåt.²⁶ Kommitténs förslag till definition blev slutligen att barnmisshandel föreligger då ”en vuxen person utsätter ett barn för fysiskt eller psykiskt våld, sexuella övergrepp, kränkningar eller försummar att tillgodose barnets grundläggande behov”. Den föreslagna definitionen utgick från barnet och gjorde inte någon åtskillnad mellan avsiktliga och oavsiktliga handlingar. Enligt kommittén ger inte brottsbalkens misshandelsdefinition, i BrB 3:5, alltid en riktig bild av vad barn kan utsättas för och den av kommittén föreslagna definitionen var således vidare än den straffrättsliga definitionen av misshandel. Kommitténs definition av barnmisshandel omfattade därmed även beteenden för vilka det inte föreligger uppsåt och beteenden vilka inte heller är möjliga att utreda med den noggrannhet som krävs för att utgöra underlag till en brottmålsprocess.²⁷

Kommitténs förslag till definition av barnmisshandel genomfördes dock inte i den efterföljande propositionen. Regeringens bedömning var istället att det så långt det är möjligt bör skapas en samsyn bland dem som i olika sammanhang arbetar med barn och ungdomar som på ett eller annat sätt far illa. Regeringen överensstämde med kommittén om att det finns ett behov av att enhetligt kunna beskriva utsatta barns förhållanden, men framhöll att fastställande av en definition av barnmisshandel är ytterst komplicerat. Både mellan och inom yrkesgrupper går meningarna isär avseende värdet av en sådan definition. Utgångspunkten i skapandet av en samsyn kring barn som far illa bör enligt regeringen vara FN:s BK art 19 och FB 6:1. Vidare anförde regeringen att kommitténs beskrivning av situationer då barn

---

²⁵ SOU 2001:72, Barnmisshandel. Att förebygga och åtgärda, Bilagedelen, s. 11, s. 21f och s. 27. En definition av omsorgsbrist och skadlig behandling av barn blir enligt Lagerberg vidare eller snävare beroende på vilket område den skall användas i. En vidare definition kan tillämpas vid SoL och LVU, det vill säga inom socialtjänst och hos förvaltningsdomstolarna. De allmänna domstolarnas mandat är dock mer begränsat och barnmisshandel i en straffrättslig betydelse kan därför enligt Lagerberg endast omfatta en del av alla de beteenden vilka enligt samhälleliga normer inte är önskvärda. Brottsbalkens definition av barnmisshandel blir följaktligen den mest snäva definitionen och innefattar enbart gärningar som är straffbara.

²⁶ SOU 2001:72, Barnmisshandel. Att förebygga och åtgärda, s. 116ff.

²⁷ SOU 2001:72, Barnmisshandel. Att förebygga och åtgärda, s. 119f.

riskerar att fara illa, det vill säga den föreslagna definitionen av barnmisshandel, bör användas som hjälpmedel inom berörda yrkesgrupper.²⁸

2.2 Särskilt om barn som bevittnar våld mot närstående

2.2.1 Trauman – skador och konsekvenser

När våld pågår i hemmiljön försvinner den trygghet och tillit som barn normalt har till familjen och hemmet. Våld är för barn en katastrof och upplevelsen härav kan beskrivas som ett trauma. Ett trauma är en yttre dramatisk och plötslig händelse vilken utlöser fysiska respektive psykiska reaktioner hos individen, här barnet. Barn som blir vittne till våld i hemmet utsätts ofta för långvariga trauman eftersom våldet i flertalet fall är en serie traumatiska händelser under en lång period, i värsta fall under hela uppväxten.²⁹ För att bli traumatiserad av våld behöver således barnet inte självt vara det direkta offret utan bevittnande av våld mellan exempelvis föräldrarna kan räcka.

Omedelbara fysiska reaktioner vid en traumatisk händelse är att kroppen gör sig redo för att möta fara och reaktionsförmågan höjs. Omedelbara mentala reaktioner är i sin tur att sinnena skärps, uppmärksamheten fokuseras och emotionella reaktioner stängs av.³⁰ Efterreaktioner vid trauman kan sedan bland annat bestå i rädsla, ångest, minnesbilder, koncentrationssvårigheter, nedstämdhet, psykosomatiska reaktioner och problem med sociala kontakter.³¹ Än mer långsiktiga effekter av trauman såsom exempelvis att barnets personlighet förändras, att barnets syn på tillvaron blir annorlunda jämfört med andra barn samt att barnets biologiska utveckling och relationer till andra människor påverkas kan drabba de barn som utsätts för upprepade trauman.³² Barn som upplever traumatiska händelser behöver emellertid inte få långvariga problem. En väl fungerande omgivning och egna inre resurser kan göra att en del barn klarar sig förhållandevis väl efter dylika händelser.³³ Trots att det inte finns något fullständigt samband mellan barn som far illa och psykiska problem i vuxen ålder visar sig dock psykiska problem i vuxenlivet statistiskt sett oftare hos barn som har vuxit upp i våldsamma familjer än hos andra barn. Detta oavsett om de förstnämnda barnen själva har blivit utsatta för våldet eller inte. Likheter och följderna

---

²⁸ Prop. 2002/03:53, Stärkt skydd för barn i utsatta situationer m.m., s. 46ff.

²⁹ Arnell, Ekbohm, "och han sparkade mamma..." – möte med barn som bevittnar våld i sina familjer, s. 21.

³⁰ Dyregrov, Barn och trauma, s. 13ff.

³¹ Dyregrov, Barn och trauma, s. 19ff.

³² Dyregrov, Barn och trauma, s. 29ff.

³³ Almqvist, Jansson, Barn som bevittnat våld, s. 12.

för barn som har blivit slagna respektive barn som endast har bevittnat våld i hemmet är således stora.³⁴

Barn som växer upp och bevittnar våld i hemmet kan påverkas i olika grad av våldet beroende exempelvis på barnets ålder, kön³⁵, personlighet, plats i syskonskaran samt våldets karaktär, frekvens och varaktighet. Hur det sociala nätverket ser ut runt familjen kan också ha betydelse för barnet i hanteringen av våldsupplevelserna.³⁶ Vanligt är dock att dessa barn utvecklar problem som tillsammans benämns posttraumatiskt stressyndrom, PTS.³⁷ PTS är en diagnostisk benämning som används inom psykiatri för att beskriva en grupp av posttraumatiska problem. För att ett barn skall sägas ha ett PTS måste barnet själv ha varit med om eller bevittnat svåra skador, ett dödsfall eller blivit hotad till livet. Barnet skall dessutom ha reagerat med fruktan, skräck eller hjälplöshet. Efterreaktionerna hos barnet skall ha funnits i längre än en månad och inneburit att förmågan att fungera socialt har påverkats negativt.³⁸ Barn som bevittnar våld i hemmet stämmer väl överens med detta. Ett projekt utfört av Socialstyrelsen visade att flertalet av undersökningens förskolebarn som hade bevittnat våld i hemmet fruktade att mamman, det rörde sig här om kvinnomisshandel, skulle dö under våldstillfället. I de fall kvinnan hade behövt föras till sjukhus trodde barnen att mamman var död.³⁹ Barnen reagerade således med fruktan och skräck.

Det finns vidare tre huvudgrupper av problem som visar att ett barn lider av PTS. Till den första gruppen av reaktioner, återupprepande symtom, hör att barnet upplever den traumatiska händelsen på nytt genom till exempel påträngande minnen och ångestfyllda drömmar. Barnet kan även uppleva det som om händelsen ägde rum igen eller känna starkt obehag inför liknande situationer. Den andra sortens reaktioner, undvikande symtom, innebär apati och undvikande. Barnet undviker då att prata om den traumatiska händelsen eller undviker platser och saker som påminner om den. Hit hör också att barnet känslomässigt distanserar sig gentemot andra och att barnets framtidsperspektiv är kort. Den tredje problemgruppen har att göra med nervsystemet, innebärandes bland annat sömnproblem, ilska,

---

³⁴ Christensen, Persson (red.), När mor får bank – en mosaik om born i voldsramte familjer, s. 34.

³⁵ Vad beträffar faktorn kön visar dock senare tids forskning att skillnaden mellan flickor och pojkar avseende symtombilden efter trauman inte är så stor som tidigare har hävdats. Se Almqvist, Jansson, Läkartidningen volym 97, nr 38, år 2000, s. 4096ff. Tidigare har framhållits att flickor ofta reagerade genom till exempel ångslan, ångest och depression, det vill säga emotionella problem, medan pojkarnas reaktioner var olika beteendestörningar såsom aggressivitet. Se Dyregrov, Barn och trauma, s. 51.

³⁶ Arnell, Ekbom, "och han sparkade mamma..." – möte med barn som bevittnar våld i sina familjer, s. 22.

³⁷ Dyregrov, Barn och trauma, s. 10f. Diagnosen PTS tillkom ursprungligen avseende vuxna individer. Under 1980-talet tillades vissa specifika uttrycksätt för barn men fortfarande råder osäkerhet kring huruvida diagnosen på ett rimligt sätt beskriver symtom och reaktioner hos barn och ungdomar som upplevt trauman. Se Almqvist, Jansson, Läkartidningen volym 97, nr 38, år 2000, s. 4096.

³⁸ Dyregrov, Barn och trauma, s. 36f och Almqvist, Jansson, Barn som bevittnat våld, s. 13.

³⁹ Socialstyrelsen, Barn i skuggan av våldet, s. 18.

koncentrationssvårigheter och hyperuppmärksamhet. För att avgöra om ett barn lider av PTS är det viktigaste inte typen av reaktion utan omfattningen, varaktigheten och antalet reaktioner.⁴⁰ När barn utsätts för någon enstaka traumatisk händelse är deras reaktioner ofta väl överensstämmande med kriterierna för PTS. Om barn däremot under en längre tid utsätts för upprepade trauman, som till exempel vid bevittnande av våld under en längre tid, blir symtombilden än mer komplex än vid PTS. Psykisk avskärmning och personlighetsförändring är bara några exempel på symtom i en sådan mer komplex bild.⁴¹ Då traumat dessutom härrör från en person som barnet söker kärlek och trygghet ifrån kan de psykiska effekterna bli mer omfattande än om hotet kommer från en för barnet främmande person.⁴²

Typiska psykiska reaktioner hos barn som växer upp med våld i familjen är ångest och skuldkänslor. Ångesten, som är existentiell, är ofta resultatet av att barnet lever i en oförutsägbart och opåverkbar situation medan skuldkänslorna kommer av att barnet tar på sig en del av alternativt hela skulden för familjens problem.⁴³ Då man i dessa familjer oftast inte talar om våldet kan inte barnet använda sig av språket för att reducera sin ångest. För att skydda sig mot den smärta och det obehag som ångesten medför tar barnet till så kallade psykiska försvarsmekanismer eller överlevnadsstrategier. Den positiva funktionen med dylika strategier är att de reducerar den omedelbara ångestupplevelsen hos barnet. I bästa fall sker det genom att ångesten reduceras för att sedan återkomma, men då i mindre doser vilka barnet klarar av. Den negativa följden härav är att försvarsmekanismerna kan bli bestående hos barnet så att försvaret även senare i livet automatiskt träder in varje gång individen stöter på ett ångestladdat problem. Individen får därmed svårt att lösa konflikter. Exempel på psykiska överlevnadsstrategier är förträngning – när den ångestfyllda upplevelsen glöms, förnekande – när upplevelsen helt förnekas, identifikation – när barnet identifierar sig med och ser sig själv som en del av det onda, regression – när barnet går tillbaka i utvecklingen samt dissociering – när känslor knutna till viss händelse isoleras.⁴⁴

Barn som har varit utsatta för eller bevittnat våld i familjen löper slutligen en ökad risk att själva i vuxen ålder iklä sig en förövar- eller offerroll. Enligt en svensk undersökning, gjord bland ungdomar som bevittnat och på annat sätt upplevt våld i hemmet, framgick att såväl pojkarna som flickorna tog avstånd från våldet. Trots det konstaterades att hälften av flickorna i undersökningen hade hamnat i en sorts offerroll och flera av undersökningens pojkar hade någon gång brukat våld mot sina egna flickvänner. Mönstret från barndomen upprepades således.⁴⁵ Av även andra studier dras i litteraturen slutsatsen att våld inom familjen till viss del är ett

---

⁴⁰ Dyregrov, Barn och trauma, s. 36f och Almqvist, Jansson, Barn som bevittnat våld, s. 13.

⁴¹ Almqvist, Jansson, Läkartidningen volym 97, nr 38, år 2000, s. 4095.

⁴² Almqvist, Jansson, Barn som bevittnat våld, s. 8.

⁴³ Hindberg, Familjevåld som drabbar barn, s. 17f.

⁴⁴ Christensen, Opvaekt eller overlevelse, s. 25ff.

⁴⁵ Weinehall, Att växa upp i våldets närhet, s. 293f.

socialt nedärvt mönster. Av en dansk undersökning av familjer med våld i hemmet framgår att ett sådant socialt nedärvt mönster framförallt gör sig gällande när kvinnan eller mannen i familjen själva under sin uppväxt hade en mor som blev slagen av fadern. Hela 41 % av kvinnorna i undersökningen hade haft en mor, det vill säga barnens mormor, som utsatts för våld från morfadern och 70 % av männen i undersökningsfamiljerna hade under sin uppväxt fått uppleva att deras egen mor utsattes för våld från fadern.⁴⁶

2.2.2 Forskning, litteratur och kommittén mot barnmisshandel om barn som bevittnar våld mot närstående

Den forskning och debatt som under 1980- och 1990-talen föregick beträffande våld mot kvinnor var i princip helt fokuserad på två parter nämligen kvinnan som offer och mannen som gärningsman. Den tredje parten, barnen i familjen, fick väldigt sparsamt med uppmärksamhet.⁴⁷ Att barn som bevittnar våld i hemmet endast marginellt har uppmärksammats påpekades redan år 1995 av Kvinnovaldscommissionen som i sitt betänkande föreslog att barn som växer upp i hem präglade av våld skulle bli föremål för en bred utredning.⁴⁸ Att barn som bevittnar våld har väckt så lite uppståndelse kan bero på att de här barnen sällan självmant berättar om vad de har upplevt i familjen. Den högst skeva föreställningen om att tiden läker alla sår har dessutom varit rådande beträffande barn som bevittnar våld.⁴⁹ Nedan följer en redogörelse, dock inte uttömmande, för vad som har framgått och framgår av forskning, litteratur och statliga utredningar avseende barn som bevittnar våld.

I Norden har gruppen barn som bevittnar våld mellan föräldrar först under de senaste femton åren fått viss uppmärksamhet. En dansk undersökning från slutet av 1980-talet visade att 27 av 35 barn, som vid tiden för undersökningen bodde på kvinnohus med sina mödrar, hade varit i samma rum som föräldrarna medan misshandeln pågick.⁵⁰ En annan dansk undersökning visade i princip detsamma och här framgick att 85 % av undersökningens barn hade befunnit sig i rummet där misshandeln mellan föräldrarna ägt rum. Utöver dessa 85 % fanns det också barn som mer indirekt hade upplevt våldet, exempelvis genom att befinna sig i närheten och därmed ha hört misshandeln. Endast i 2 % av fallen var man helt säker på att barnen varken hade sett, hört eller upplevt våldet eftersom de vid de aktuella tillfällena inte hade varit hemma. Enligt Christensen, som har utfört

---

⁴⁶ Christensen, Bornekær. En undersogelse af omsorgssvigt i relation til born og unge i familier med hustrumishandling, s. 175, s. 214ff.

⁴⁷ SOU 2000:42, Barnmisshandel. Polisens och åklagarnas handläggningstider och arbetsmetoder, s. 63f.

⁴⁸ SOU 1995:60, Kvinnofrid, Del A, s. 369f.

⁴⁹ Almqvist, Jansson, Barn som bevittnat våld, s. 7.

⁵⁰ Christensen, Opvaekst eller overlevelse, s. 24, s. 98.

undersökningarna, har barn som bevittnat våld mellan föräldrarna blivit utsatta för en form av psykisk misshandel.⁵¹

En svensk genomgång från år 1995 av polisanmälda fall av kvinnomisshandel visade på liknande resultat som de danska undersökningarna och i 69 % av fallen hade barnen varit närvarande vid misshandeln. I 67 % av dessa fall där barnen varit närvarande hade de sett grovt våld mot modern och i 25 % av fallen hade barnen dessutom sett att tillhygge eller annat vapen användes. Enlig Hydén, som utförde genomgången, är barn som bevittnar våld i sin hemmiljö mer än bara vittnen i betydelsen utanförstående betraktare. De är delaktiga vittnen.⁵² I ett Göteborgsprojekt, ”Barn som bevittnat våld mot mamma”, vilket påbörjades år 1999 har frivilliga kvinnor och barn som kommit till någon av kvinnojourerna i Göteborg intervjuats. Även här har framkommit att 77 % av barnen vistades i samma rum som föräldrarna vid våldsutövningen.⁵³ Våren år 2000 genomförde också kommittén mot barnmisshandel undersökningar i form av en enkät till mellanstadieelever och 20-åringar. I båda enkäterna angav cirka tio procent av barnen respektive ungdomarna att de vuxna i familjen någon gång hade slagit varandra. I 80 % av dessa fall hade mellanstadieeleverna alternativt 20-åringarna bevittnat våldet.⁵⁴

År 1997 presenterade Weinehall resultatet av sin forskning i vilken hon hade djupintervjuat femton ungdomar som hade vuxit upp med våld i familjen. Av avhandlingen framgick att tretton av dessa femton ungdomar själva varit eller ännu var offer för fysisk misshandel i familjen. Samtliga tretton framhöll under djupintervjuerna att det fysiska våldet visserligen gjorde ont, men att det psykiska våldet var värre. Att se andra i familjen bli misshandlade bedömdes många gånger av ungdomarna som värre än att själv bli slagen. Även Weinehall anser därmed att barn som bevittnar våld i hemmet är att se som offer för psykisk misshandel.⁵⁵ Slutligen skall nämnas att också organisationen Rädda Barnen har genomfört flera projekt om barn som bevittnar våld i hemmet. År 1999 kom Rädda Barnen med en rapport i vilken man bland annat framhöll att barn som växer upp i en familj med våld är utsatta för psykisk misshandel även om misshandeln eller våldet inte är riktat mot barnet i sig utan mot någon av föräldrarna.⁵⁶ År 2003 kom Rädda Barnen med ytterligare en rapport och även här betonades att barn som bevittnar våld i familjen skall anses ha utsatts för misshandel och därmed kunna vara målsäganden.⁵⁷ Framhållas kan här att

---

⁵¹ Christensen, Bornekær. En undersøgelse af omsorgssvigt i relation til born og unge i familier med hustrumishandling, s. 190f, s. 206.

⁵² Hydén, Kvinnomisshandel inom äktenskapet, s. 162ff.

⁵³ Almqvist, Jansson, Barn som bevittnat våld, s. 23f, s. 26.

⁵⁴ SOU 2001:18, Barn och misshandel, s. 46ff, s. 52.

⁵⁵ Weinehall, Att växa upp i våldets närhet, s. 117, s. 237.

⁵⁶ Arnell, Ekbohm, ”och han sparkade mamma...” – möte med barn som bevittnar våld i sina familjer, s. 27.

⁵⁷ Frisk, Anmälningarna som försvann – en kartläggning av hur polis och socialtjänst uppmärksammar barn som lever med våld i familjen, s. 5. Se mer om begreppet målsäganden i avsnitt 3.2.

Barnombudsmannen till och med anser att det bör införas att det är ett brott, i form av psykisk misshandel, att låta barn bevittna våld.⁵⁸

Av forskning och projekt på förevarande område framgår således att ungefär 70-80 % av alla fall av kvinnomisshandel bevittnas av barn. Beträffande denna stora grupp av barn råder sedan i litteraturen en nästintill homogen hållning avseende vad de kan anses ha utsatts för. Barn vars föräldrars samliv präglas av våld anses utsättas för psykiska övergrepp och psykiskt våld.⁵⁹ Våldet äger rum i barnets hemmiljö och sett genom ett barns ögon är allt våld grovt våld. Den person som misshandlar och uttalar hot, liksom den person som blir misshandlad, är personer som barnet söker kärlek och trygghet hos. Att bevittna våld mellan föräldrarna, som barnet är beroende av, kan därmed ofta vara svårare för barnet än att själv bli utsatt för misshandel.⁶⁰ I litteraturen kategoriseras följaktligen situationer där barn utsätts för att bevittna våld mot närstående som psykisk misshandel av barnen.⁶¹

Denna hållning som återfinns i den samhällsvetenskapliga och medicinska forskningen och litteraturen får stöd av juridiska förarbeten. I anknytning till sin definition av begreppet barnmisshandel framhöll kommittén mot barnmisshandel att definitionen skulle omfatta både fysiskt och psykiskt våld. Psykisk barnmisshandel kunde då enligt kommittén innebära att vuxna på ett systematiskt sätt och oftast under en längre tid utsätter barnet för nedbrytande behandling. Även enstaka händelser av allvarligare slag kan betecknas som psykisk misshandel. Som exempel på nedbrytande behandling nämnde kommittén att vissa skadliga expositioner, såsom att barn får bevittna våld i hemmet alternativt leva i en miljö präglad av våld skall ses som psykisk misshandel.⁶² Även regeringen, trots att kommitténs förslag till definition av barnmisshandel inte gick igenom, framhöll i sin proposition att barn som bevittnar våld i sin närmiljö riskerar att fara psykiskt illa och följaktligen utsättas för psykiskt våld.⁶³

---

⁵⁸ Se debattartikel från Barnombudsmannen 2005-06-01 på <http://www.bo.se/Adfinity.aspx?pageid=4815>.

⁵⁹ Killén, Svikna barn, s. 35.

⁶⁰ Metell m fl, Barn som ser pappa slå, s. 8f, s. 30f.

⁶¹ Hindberg, Barnmisshandel, s. 24.

⁶² SOU 2001:72, Barnmisshandel. Att förebygga och åtgärda, s. 120ff.

⁶³ Prop. 2002/03:53, Stärkt skydd för barn i utsatta situationer m.m., s. 48.

3 Rättslig reglering och barn som bevittnar våld mot närstående

3.1 Utgångspunkt i FB 6:1 och FN:s BK art 19

I dag saknar barn som blir vittne till våld mot närstående ett straffrättsligt skydd i betydelsen att företeelsen att låta barn bevittna våld inte är ett brott. Uttrycklig kriminalisering härom saknas således. Inte heller någon särreglering vid våld mot barn i allmänhet eller en fastslagen definition av begreppet barnmisshandel existerar. En utgångspunkt beträffande barn som på ett eller annat sätt far illa, däri inräknat de bevittnande barnen, kan dock enligt förarbeten tas i föräldrabalkens förbud mot barnaga, FB 6:1, respektive i FN:s BK art 19, om skydd mot övergrepp i familjen.⁶⁴ Redan i förarbeten till godkännandet av barnkonventionen uttalades att BK art 19 får anses utgöra utgångspunkten i den ständigt förda debatten huruvida tillräckligt görs för barn och ungdomar som är utsatta. I dessa förarbeten beklagades vidare att barnkonventionen inte hade kommit att innehålla ett, liknande den svenska modellen, uttryckligt förbud mot barnaga.⁶⁵ Att inte respektera FB 6:1 och BK art 19 medför dock inte någon straffrättslig åtgärd.

Ett uttryckligt förbud mot barnaga infördes alltså i Sverige den 1 juli 1979⁶⁶ och återfinns numera i FB 6:1. Däri stadgas bland annat att barn inte får utsättas för kroppslig bestraffning eller annan kränkande behandling. Det främsta syftet med bestämmelsen torde ha varit att tydligt markera att det inte är tillåtet att bestraffa barn kroppsligen. Härutöver infördes bestämmelsen även för att upplysa föräldrar om vikten av att ge sina barn en bra omvårdnad.⁶⁷ Av förarbetena framgår att det inte enbart är den kroppsliga bestraffningen som förbjuds i bestämmelsen utan avstånd togs också mot psykisk misshandel av barn. Förutom psykiska lidanden som en följd av fysisk våldsanvändning inbegrips följaktligen även annan kränkande behandling. Vad som kan utgöra dylik behandling framgår dock inte av förarbetena. Dåvarande departementschef uttalade endast att man, med respekt för barnets person, har att se till allmänna värderingar om vad som är förenligt med en kärleksfull och god uppfostran.⁶⁸ Agaförbudet i FB

⁶⁴ Prop. 2002/03:53, Stärkt skydd för barn i utsatta situationer m.m., s. 47.

⁶⁵ Prop. 1989/90:107, Om godkännande av FN-konventionen om barnets rättigheter, s. 53f.

⁶⁶ Sverige var det första landet i världen att i lagstiftning uttryckligen införa ett förbud mot barnaga. Se Saldeen, Festskrift till Stig Strömholm del II, Något om barns rättigheter i ett europeiskt perspektiv, s. 749.

⁶⁷ SOU 1997:116, Barnets bästa i främsta rummet, s. 383f.

⁶⁸ Prop. 1978/79:67, Om förbud mot aga, s. 6ff.

6:1 är inte straffrättsligt sanktionerat, vilket innebär att en våldsgärning riktad mot barn måste kunna hänföras till misshandelsbestämmelsen eller något annat brott i brottsbalken för att straff skall utgå. I den mån som FB 6:1 går längre än vad som är straffbart enligt brottsbalken får bestämmelsen anses tjäna ett pedagogiskt syfte för föräldrarna och andra vuxna som har hand om barn. Vid införandet av bestämmelsen mot barnaga befanns det inte nödvändigt att straffbelägga mer än vad som redan följde av brottsbalkens reglering.⁶⁹ Det grundläggande budskapet i FB 6:1 är emellertid sammanfattningsvis att våld inom familjen inte under några omständigheter och av någon art kan accepteras.⁷⁰

Förutom detta förbud mot barnaga är även FN:s BK art 19, om skydd mot övergrepp i familjen, av stor vikt vid synen på barn som far illa. Sverige ratificerade FN:s konvention om barnets rättigheter den 21 juni 1990 och har därmed åtagit sig en internationell folkrättslig förpliktelse att följa konventionens bestämmelser.⁷¹ Sverige har således inte inkorporerat konventionen vilket innebär att den inte är direkt tillämplig rätt och våra domstolar är därför inte direkt bundna av dess regler som svensk lag.⁷² I barnkonventionens preambel framhålls att barn, med hänsyn till sin fysiska och psykiska omognad, är i behov av särskilt skydd och särskild omvårdnad innefattandes även lämpligt rättsligt skydd.⁷³ Situationer då vuxenvärlden kränker barns integritet och respekt kan alltså sägas strida mot barnkonventionens grundläggande synsätt enligt vilket barn skall respekteras som de människor med rättigheter de är. Redan i 1924 års Genève-deklaration om barnets rättigheter framhölls att barn, på grund av sin sårbarhet och omognad, har ett behov av skydd mot alla former av exploatering och utnyttjande. År 1959 utvidgades detta i deklarationen och det sades att barn inte bara har ett behov av utan skall ges skydd mot all exploatering och allt utnyttjande. I 1989 års barnkonvention utvecklades sedan detta ytterligare genom att olika utnyttjanden specificerades och ett allmänt förbud mot alla former av utnyttjande infördes. Samhällets särskilda skyldighet att skydda barn som på ett eller annat sätt far illa i sina familjer kom så till uttryck i konventionens artikel 19.⁷⁴

BK art 19 innebär bland annat att konventionsstaterna skall vidta alla lämpliga lagstiftningsåtgärder för att skydda barnet mot alla former av fysiskt och psykiskt våld då de är i föräldrarnas eller annans vård. Artikeln har både en förebyggande och en ingripande sida och är på ett övergripande plan avsedd att uppmuntra staterna att vidta åtgärder för att i stort förändra våldsmoraliteten i samhället.⁷⁵ BK art 19 riktar sig alltså mot alla former av fysisk och psykisk misshandel av barn som står under någons vård. Trots

---

⁶⁹ Prop. 1978/79:67, Om förbud mot aga, s. 6f och SOU 2000:42, Barnmisshandel. Polisens och åklagarnas handläggningstider och arbetsmetoder, s. 31.

⁷⁰ SOU 1990:92, Våld och brottsoffer, s. 181.

⁷¹ Prop. 1997/98:182, Strategi för att förverkliga FN:s konvention om barnets rättigheter i Sverige, s. 8.

⁷² Hollander, Nygren, Olsen (red.), Barn och rätt, s. 30.

⁷³ Se st. 9 i barnkonventionens preambel.

⁷⁴ SOU 1997:116, Barnets bästa i främsta rummet, s. 377f.

⁷⁵ SOU 1997:116, Barnets bästa i främsta rummet, s. 379f.

att artikeln utförligt beskriver barns rätt till skydd mot alla former av våld i hemmet omnämns inte de fall då barn bevittnar våld i familjen eller i hemmiljön.⁷⁶ Varken förbudet mot barnaga i FB 6:1 eller BK art 19 nämner således uttryckligen barns bevittnande av våld.

Vid tillämpningen av BK art 19 är det viktigt att ha i åtanke att artikeln skall ses i ljuset av konventionens artikel 3 och dess princip om barnets bästa.⁷⁷ Enligt BK art 3 skall barnets bästa komma i främsta rummet vid alla åtgärder som rör barn. Barnets bästa är inget statiskt begrepp utan kan variera över tid, från ett samhälle till ett annat och från ett barn till ett annat.⁷⁸ Begreppet rymmer dock inte enbart det enskilda barnets bästa utan även barnkollektivets bästa, det vill säga barns bästa som grupp, skall beaktas.⁷⁹ Vad som är barnets bästa definieras alltså inte i barnkonventionen men bäst underlag vid bedömningen härav ansågs av barnkommittén uppnås genom att kombinera ett objektivt perspektiv, kunskap om barn genom beprövad forskning och erfarenhet, med ett subjektivt perspektiv, genom att höra det enskilda barnet självt.⁸⁰ I fall då det objektiva perspektivet står emot det subjektiva föreslås i doktrin att ett objektivt synsätt tillämpas men med ett stort mått av hänsyn till barnets vilja.⁸¹ Barnkonvention kräver inte att barnets bästa alltid skall vara utslagsgivande, men det bästa för barnet skall väga tungt vid beslut om barn. En avvägning mot andra intressen får alltså ske men i de fall där andra intressen tillmäts större vikt än barnets bästa skall den beslutande myndigheten tydligt kunna visa att en avvägning av relevanta intressen i det konkreta fallet har gjorts. Beslut som rör barn måste således inkludera ett barnperspektiv.⁸² Principen om barnets bästa aktualiseras till stor del på lagstiftningsnivå men skall självfallet även beaktas senare vid lagstiftningens tillämpning.⁸³

3.2 Barn som bevittnar våld mot närstående och begreppen målsägande respektive brottsoffer

Barn som utsätts för brott är särskilt utsatta och sårbara då de saknar en vuxen individs mognad, inre stabilitet och förmåga att förstå det inträffade. Om brottet dessutom har begåtts av en till barnet närstående person blir följderna oftast än mer graverande. Tilliten till vuxna förstörs och barnets trygghet raderas.⁸⁴ Barn är fysiskt, känslomässigt och socialt beroende av

---

⁷⁶ Metell m fl, Barn som ser pappa slå, s. 47, s. 151.

⁷⁷ SOU 1997:116, Barnets bästa i främsta rummet, s. 381.

⁷⁸ SOU 1997:116, Barnets bästa i främsta rummet, s. 131.

⁷⁹ Edenhammar m fl, Respekt för barnet, s. 32.

⁸⁰ SOU 1997:116, Barnets bästa i främsta rummet, s. 134f.

⁸¹ Hollander, Nygren, Olsen (red.), Barn och rätt, s. 37.

⁸² Prop. 1997/98:182, Strategi för att förverkliga FN:s konvention om barnets rättigheter i Sverige, s. 13.

⁸³ Edenhammar m fl, Respekt för barnet, s. 15f.

⁸⁴ Lindgren, Pettersson, Hägglund (red.), Utsatta och sårbara brottsoffer, s. 241.

sina föräldrar och om föräldrarna, eller någon annan till barnet närstående vuxen, på ett negativt sätt utnyttjar sitt övertag över barnet hotas barnets välbefinnande.⁸⁵ Barn som utsätts för psykiskt våld i form av bevitnande av våld mot närstående hör till denna kategori särskilt sårbara och utsatta offer.⁸⁶ Frågan är då hur vi förhåller oss till barn som bevitnar våld mot närstående och hur deras status som målsägande eller brottsoffer ser ut.

Allmänt sett är målsäganden, enligt RB 20:8, 4 st., den mot vilken ett brott är begånget eller som därav blivit förnärad eller lidit skada. Dessa tre rekvisit grundar var för sig målsäganderätt men utesluter inte varandra utan ett fall kan täckas av fler än ett av rekvisiten.⁸⁷ En person kan endast, enligt denna definitionsregel i RB 20:8, vara målsäganden ifråga om en brottslig gärning.⁸⁸ Avseende första rättsfaktumet, den mot vilken brott är begånget, torde det många gånger vara relativt uppenbart vem som är målsäganden, då den aktuella straffbestämmelsens brottsbeskrivning ofta ger en anvisning härom.⁸⁹ Ibland är emellertid läget oklart och i doktrin sägs då att man med hjälp av att se på vem som är bärare av det intresse som skyddas genom den ifrågavarande straffbestämmelsen kan avgöra frågan om målsäganderätt. Den så kallade läran om brottets angreppsobjekt blir tillämplig och handlingen skall då ha innefattat ett angrepp mot en rättighet eller ett rättsligen skyddat intresse. Brottsens skyddsintresse kan tillhöra en enskild person, allmänheten eller staten.⁹⁰ Ekelöf kritiserar dock denna juridiska konstruktion, med bestämda skyddsintressen utgörandes angreppsobjekt för brottet, vilken sägs ligga till grund för målsäganderätten. En sådan konstruktion präglas av godtycklighet då det kan vara svårt att dra gränsen för vad som är ett skyddsvärt intresse och läran om brottets angreppsobjekt ger därmed enligt Ekelöf inte en bättre vägledning om målsäganderätten än vad själva lagtexten i RB 20:8 gör.⁹¹ Det andra rekvisitet, den högst obestämda satsen om målsäganderätt för den som har blivit förnärad genom brott, signalerar enligt Olivecrona att det finns en möjlighet att gå utanför de kategorier vilka ryms i läran om angreppsobjekten.⁹² Olivecrona anser dock inte att avgörandet om vem som är att se som målsäganden skall bero på huruvida personen in casu känt sig kränkt eller inte. Det vore ogenomförbart med en ordning där den enskildes subjektiva känsla av kränkning skulle avgöra målsäganderätten och det kan heller inte ha varit lagens intention.⁹³ Även Ekelöf anför att det inte räcker att personen känt sig förnärad av brottet. Det andra rekvisitet är något av en utfyllnad för att

---

⁸⁵ SOU 1990:92, Våld och brottsoffer, s. 179.

⁸⁶ Ds 2004:56, Barnen i brottets skugga, s. 61.

⁸⁷ Ekelöf, Rättegång II, s. 66.

⁸⁸ Heuman, Målsägande, s. 33f.

⁸⁹ Fredriksson, Malm, Brottsoffrens rättigheter i brottmålsprocessen, s. 28.

⁹⁰ Olivecrona, Rättegången i brottmål enligt RB, s. 72. Straffbestämmelsers skyddsintresse respektive skyddsobjekt, de värden och intressen vilka skyddas av strafflagstiftningen, skall inte förväxlas med bestämmelsernas angreppsobjekt. Ett angreppsobjekt finns om lagtexten pekar ut någon klass av till exempel personer som objekt för en handling alternativt en underlåtelse. Se Jareborg, Brotten. Första häftet, s. 34, s. 115f.

⁹¹ Ekelöf, Rättegång II, s. 67f.

⁹² Olivecrona, Rättegången i brottmål enligt RB, s. 73f.

⁹³ Olivecrona, Rättegången i brottmål enligt RB, s. 78.

möjliggöra en mer extensiv tillämpning av definitionen i RB 20:8.⁹⁴ Med sista rekvisitet, den som lidit skada av brott, förstås enligt Olivecrona den som, såvida gärningsbeskrivningen i ansvarsyrkandet är korrekt, enligt civilrättsliga regler har rätt till skadestånd. Detta tredje rekvisit täcks till viss del av det första rekvisitet.⁹⁵ Doktrin framhåller således att den som är skadeståndsberättigad på grund av ett brott, oberoende av vilka skadeståndsrättsliga regler som gör honom ersättningsberättigad, bör vara att se som målsäganden om det inte kan åberopas särskilda skäl häremot.⁹⁶ Det är emellertid enbart den som personligen har utsatts för brottet och då fått ett skadeståndskrav som anses som målsägande. Det torde alltså inte räcka att ha lidit skada i samband med brottet för att vara målsägande.⁹⁷

Mot bakgrund av denna redogörelse för begreppet målsägande uppkommer frågan vad det är för skillnad mellan begreppen målsägande respektive brottsoffer. Termen brottsoffer är relativt ny och det saknas ännu en officiell svensk definition av begreppet. Det finns heller inte någon legaldefinition härav och begreppet brottsoffer förekommer därmed inte i den straff- och processrättsliga lagstiftningen. I rättegångsbalken används istället den mer funktionella definitionen målsägande. Med brottsoffer avses främst en enskild person som till följd av ett brott har drabbats av person- eller sakskada alternativt psykiskt lidande. Den vardagliga användningen av termen brottsoffer begränsar sig alltså till fysiska personer och till skillnad från målsägande omfattar brottsoffer därmed inte juridiska personer.⁹⁸ Brottsoffer är således ett mer allmänt begrepp för den som på ett eller annat sätt har blivit drabbad av brott.⁹⁹ Brottsoffer omfattar följaktligen såväl direkta som indirekta offer och målsägandebegreppet är i den praktiska tillämpningen därmed smalare än brottsofferbegreppet.¹⁰⁰ Sammantaget kan sägas att medan begreppet brottsoffer avser ett faktiskt förhållande är målsägande en processuell term av innebörden att den som drabbats av brott har en särställning i rättsprocessen. Då ett brottsoffer har rätt att agera som part i processen är han eller hon målsäganden.¹⁰¹

Företeelsen att låta barn bevittna våld mot närstående är i dagsläget inte en kriminaliserad handling. I linje härmed torde då dessa barn inte kunna ses som målsäganden eftersom målsäganderätt enligt RB 20:8 förutsätter en brottslig gärning. Enligt uttalanden i förarbeten ses dessa barn heller inte som målsägande i en efterföljande brottmålsprocess eftersom det bland annat anses strida mot uppbyggnaden av rättssystemet.¹⁰² Även om målsäganderätt inte anses vara för handen för barn som bevittnar dylikt våld står det enligt litteraturen klart att dessa barn åtminstone är indirekta brottsoffer till det utövade våldet. I många fall tar dessa barn lika stor

---

⁹⁴ Ekelöf, Rättegång II, s. 66.

⁹⁵ Olivecrona, Rättegången i brottmål enligt RB, s. 73.

⁹⁶ Heuman, Målsägande, s. 40ff.

⁹⁷ Fredriksson, Malm, Brottsoffrens rättigheter i brottmålsprocessen, s. 29.

⁹⁸ Billström m fl, Brottsoffrets rätt, s. 29.

⁹⁹ Fredriksson, Malm, Brottsoffrens rättigheter i brottmålsprocessen, s. 27.

¹⁰⁰ Lindgren, Qvarnström, Brottsoffren i rättsprocessen, s. 1.

¹⁰¹ Billström m fl, Brottsoffrets rätt, s. 31.

¹⁰² Bet. 2002/03:SoU15, Stärkt skydd för barn i utsatta situationer m.m., s. 62.

psykisk skada som om de själva blivit utsatta för direkt våld.¹⁰³ I viss litteratur anses därför barnen vara direkta offer för våld och för brott.¹⁰⁴ I en rapport från år 2003, ovan nämnd, går Rädda Barnen ytterligare ett steg och hävdar att dessa barn skall anses ha utsatts för misshandel och därmed ses som målsäganden. Skäl, enligt Rädda Barnen, för att barn som bevittnar våld i hemmet borde ses som målsäganden är att polisen då skulle tvingas dokumentera även barnets personuppgifter, upplevelse och berättelse av det inträffade vilket i sin tur skulle möjliggöra en bättre statistik beträffande hur många barn det egentligen är som bevittnar våld mot närstående. Dessa barn skulle då vidare bland annat få rätt till ett juridiskt biträde samt få föra talan om enskilt anspråk i brottmålsprocessen. Genom att ge barn som bevittnar våld mot närstående status av målsägande menar Rädda Barnen att samhället tydligare skulle markera att barnens upplevelse tas på allvar.¹⁰⁵

Det finns vidare exempel från andra länder där lagstiftningen faktiskt beaktar att barn som brottsoffer skiljer sig från vuxna som offer. Med hänsyn till barns särskilda behov anses då följaktligen en person enligt lagstiftningen psykiskt misshandla ett barn om han eller hon låter barnet se eller höra fysisk eller psykisk misshandel av en person som barnet har en nära relation till. Utifrån dagens kunskap om konsekvenser och skador för barn som bevittnar våld mot närstående samt med iakttagande av att barn som offer har andra behov än vuxna är en dylik lagstiftning enligt litteraturen högst rimlig.¹⁰⁶

3.3 Gällande straffrättslig reglering och barn som bevittnar våld mot närstående

3.3.1 Misshandel, BrB 3:5-6

Straffbestämmelserna i brottsbalken är generella i betydelsen att brott i princip bedöms enligt samma bestämmelser oavsett vem som är offer. Utöver de allmänna bestämmelserna om misshandel finns alltså ingen särskilt bestämmelse i brottsbalken för barnmisshandel. Alla de handlingar som omfattas av den av kommittén mot barnmisshandel föreslagna definitionen av barnmisshandel är således inte straffbara. De handlingar som är straffbara faller under någon av de redan befintliga brottsrubriceringarna i

---

¹⁰³ Lindgren, Pettersson, Hägglund (red.), Utsatta och sårbara brottsoffer, s. 242 och Moqvist, Barn som brottsoffer. Om barn som brottsoffer och BRIS som barns ombud, s. 50f.

¹⁰⁴ Metell m fl, Barn som ser pappa slå, s. 29, s. 44.

¹⁰⁵ Frisk, Anmälningarna som försvann – en kartläggning av hur polis och socialtjänst uppmärksammar barn som lever med våld i familjen, s. 11, s. 14.

¹⁰⁶ Metell m fl, Barn som ser pappa slå, s. 111f. Nya Zeeland är ett exempel där sådan lagstiftning finns i vilken hänsyn tas till barns särskilda behov som brottsoffer och där straffrättsligt ansvar för psykisk misshandel således kan utgå om man låter barn bevittna våld mot närstående.

brottsbalken. Den bestämmelse som kanske ligger närmast till hands vid någon form av våld mot barn torde vara misshandelsbestämmelsen.¹⁰⁷ Frågan är emellertid om även barns bevittnande av våld mot närstående kan anses rymmas i BrB 3:5.

I begreppet misshandel enligt BrB 3:5-6 ryms tillfogande av kroppsskada, sjukdom, smärta samt försättande i vanmakt eller annat sådant tillstånd. Av intresse vid våld mot barn kan vara att det i förarbetena sades att inom begreppet sjukdom ryms även psykisk sjukdom, psykisk invaliditet samt psykiskt lidande. Psykiskt lidande ryms emellertid endast i den mån lidandet medför en påvisbar medicinsk effekt.¹⁰⁸ Brottsbeskrivningen i BrB 3:5 kan med gränsdragningen mellan fysiskt och psykiskt lidande i beaktande ge upphov till vissa oklarheter. Vissa mer svåra former av psykisk påverkan faller alltså, i enlighet med förarbetena, under bestämmelsen om misshandel. En bestämd gräns ansågs dock svår att formulera i lagen och en närmre gränsdragning ankommer därmed på rättstillämpningen att göra.¹⁰⁹ Att för domstolarna döma till ansvar för psykiskt våld av olika slag enligt misshandelsbestämmelsen är dock inte lätt eftersom en medicinskt påvisbar effekt måste kunna konstateras och dessutom bevisas hänga samman med det utövade våldet. Refererad rättspraxis från Högsta domstolen om psykiskt våld och BrB 3:5 saknas följaktligen helt.¹¹⁰ I de gränsfall där en viss gärning inte ses som misshandel på grund av att det orsakade psykiska lidandet inte är tillräckligt svårt torde dock ofta någon form av frihets- eller fridsbrott enligt bestämmelserna i BrB 4 kap vara för handen.¹¹¹

Grov misshandel enligt BrB 3:6 föreligger om gärningen varit livsfarlig, om svår kroppsskada eller allvarlig sjukdom tillfogades eller om förövaren annars visat särskild hänsynslöshet eller råhet. Exempel på dylik hänsynslöshet och råhet kan vara misshandel av ett barn.¹¹² Ansvar för brott enligt BrB 3:5-6 kräver uppsåt.¹¹³

3.3.2 Ofredande, BrB 4:7

En annan brottsrubricering som kan anses aktuell avseende barn som växer upp i familjer med våld är bestämmelsen om ofredande i BrB 4:7. Till ofredande döms den som handgripligen antastar eller med skottlossning, stenkastning, oljud eller annat hänsynslöst beteende ofredar annan. Brottsbeskrivningen i BrB 4:7 rymmer handlingar av vitt skilda slag. Det straffbara området begränsning framgår av begreppet ofredande. Begreppet visar att paragrafen endast rymmer sådant som kan karaktäriseras som

---

¹⁰⁷ SOU 2001:72, Barnmisshandel. Att förebygga och åtgärda, s. 325f.

¹⁰⁸ Prop. 1962:10, Med förslag till brottsbalk, del B, s. 83 och Holmqvist m fl, Brottsbalken. En kommentar. Del 1, s. 3:28.

¹⁰⁹ Prop. 1962:10, Med förslag till brottsbalk, del B, s. 90.

¹¹⁰ SOU 2001:72, Barnmisshandel. Att förebygga och åtgärda, s. 328.

¹¹¹ Jareborg, Brotten. Första häftet, s. 190.

¹¹² Holmqvist m fl, Brottsbalken. En kommentar. Del 1, s. 3:40f.

¹¹³ Holmqvist m fl, Brottsbalken. En kommentar. Del 1, s. 3:34.

personligt ofredande. För att en handling skall medföra straffansvar för ofredande genom så kallat hänsynslöst beteende krävs att handlingen enligt en vanlig, objektiv, värdering har utgjort en kännbar fridskränkning.¹¹⁴ Den utsatta personen måste således ha blivit verkligt störd och kränkt av gärningsmannens hänsynslöshet. Den personkrets som drabbas av beteendet kan vara relativt obestämd. För att straffansvar för ofredande skall utgå måste emellertid visas att en viss person har blivit störd.¹¹⁵ Uppsåt krävs för att handlingen skall vara straffbar. Den som genom oaktsamhet stör en annan persons frid kan alltså inte dömas för ofredande.¹¹⁶ Straffmaximum för ofredande höjdes år 1993 från sex månaders fängelse till ett års fängelse. I samband med ändringen anfördes i förarbetena att systematiska och omfattande trakasserier såsom mobbing eller annat psykiskt våld kan utgöra ofredande. Då dylikt ofredande kan innefatta utdragna hänsynslösa beteenden bedömdes ett straffmaximum på sex månader vara alltför lågt.¹¹⁷

I ett av de fall, vilka nämndes i inledningen, konstaterade Huddinge tingsrätt att det var visat att barnen vid ett stort antal tillfällen hade varit närvarande, sett och ibland försökt att ingripa när pappan misshandlat eller hotat mamman. På frågan om pappan därvid kunde anses ha gjort sig skyldig till ofredande enligt BrB 4:7 gentemot barnen framhölls i tingsrätten först den omständigheten att det hänsynslösa beteendet objektivt sett måste utgöra en kännbar fridskränkning för att straffansvar skall kunna utgå. Av tingsrättens härföljande resonemang framgick att en gärning där barn vid något enstaka tillfälle bevittnar misshandel mellan föräldrarna eventuellt inte kan anses falla under ofredandebestämmelsen. I det aktuella fallet ansåg emellertid tingsrätten att antalet tillfällen där barnen bevittnat våld i hemmet varit mycket stort och att det måste ha utgjort en allvarlig och högst kännbar fridskränkning för barnen. Pappan måste vidare ha insett, uppsåt förelåg således, att hans beteende mot barnens mamma varit kränkande för dem. Huddinge tingsrätt dömde därmed pappan till ansvar för ofredande mot barnen, vilket dock inrymdes i åtalet för grov fridskränkning.¹¹⁸ I det andra aktuella fallet, från Stockholms tingsrätt, fördes en liknande argumentation. Där poängterades också att det torde stå klart att barn som får se en förälder utsättas för våld även själv utsätts för en fridskränkning. Fridskränkningens kännbarhet beror dock sedan på våldets allvarlighet och frekvens. Även i detta fall dömde pappan till ansvar för ofredande.¹¹⁹

Fallen överklagades sedan till Svea hovrätt. Hovrätten framhöll i båda fallen att en straffbestämmelse alltid måste tolkas restriktivt och pekade vidare på

---

¹¹⁴ Beckman m fl, Kommentarer till Brottsbalken I, s. 206f. Bestämmelsen om ofredande kan sägas vara subsidiär i förhållande till andra brott, till exempel olaga hot i BrB 4:5 och misshandel i BrB 3:5-6. En lindrig misshandel bör således bedömas som misshandel och inte som ofredande.

¹¹⁵ Jareborg, Brotten. Första häftet, s. 280.

¹¹⁶ Holmqvist m fl, Brottsbalken. En kommentar. Del 1, s. 4:33.

¹¹⁷ Prop. 1992/93:141, Om ändring i brottsbalken m.m., s. 32.

¹¹⁸ Huddinge tingsrätt, dom meddelad 2005-05-02, mål nr B 142-05, s. 8, 10f. Detta är den första domen i sitt slag där bevittnande barn har ansetts utsatta för brott i och med själva bevittnandet.

¹¹⁹ Stockholms tingsrätt, dom meddelad 2005-06-20, mål nr B 13870-05, s. 14f.

att varken de i paragrafen uppräknade beteendena, lagens förarbeten eller praxis ger något stöd för att även personer som bevitnar brott skall anses straffrättsligt ofredade enligt BrB 4:7. Då brottsligheten i denna del av målen inte kunde anses ha riktats mot barnen bedömde hovrätten att ansvar enligt bestämmelsen om ofredande inte kunde utgå.¹²⁰ Ett av fallen överklagades sedan av samtliga parter. Riksåklagaren yrkade att Högsta domstolen skulle bifalla också denna del av åtalet som rörde ofredandebestämmelsen och barnens bevitnande av våld. Riksåklagaren ställde sig bakom tingsrättens motivering om varför pappans beteende skulle ses som hänsynslöst och därmed grunda ansvar för ofredande. Beträffande hovrättens kommentar att en straffbestämmelse alltid skall tolkas restriktivt påpekade riksåklagaren att det inte är en alltför långt gående tolkning att se det långvariga traumatiska lidande som pappan utsatt barnen för som ett hänsynslöst beteende riktat mot dem och följaktligen falla inom ramen för BrB 4:7. Avseende omständigheten att brottsligheten i denna del av målet inte kan anses ha riktats mot barnen, framhöll riksåklagaren att det faktum att själva våldet har utövats mot mamman inte utesluter att pappans hänsynslösa beteende att utöva våldet inför sina barn är riktat mot barnen. Riksåklagaren hänvisade här också till ovan omnämnd doktrin enligt vilken ofredande kan riktas mot en obestämd krets av personer, här barnen, och utgöra brott mot var och en av dem. Riksåklagaren betonade vidare att målsäganden, enligt RB 20:8, även är den som har blivit förnärad av brottet.¹²¹

Högsta domstolen ansåg dock inte, till skillnad från riksåklagaren, att barnens bevitnande av våld i detta fall kunde utgöra ett ofredande enligt BrB 4:7. Domstolen konstaterade förvisso inledningsvis att barn som bevitnar våld mellan föräldrarna allmänt sett måste anses utsatta för en allvarlig påfrestning. Våldet mot mamman i aktuellt fall hade vidare inneburit ett starkt obehag för barnen. Trots pappans likgiltighet för vad han utsatte barnen för fann Högsta domstolen att det skulle innebära en alltför pressad tolkning av ofredandebestämmelsen att anse pappan skyldig till ofredande av barnen. En sådan tolkning av BrB 4:7 saknar enligt Högsta domstolen stöd i både förarbeten och praxis. Att tillämpa bestämmelsen om ofredande på det sätt riksåklagaren föreslog skulle vidare kunna medföra svåra gränsdragningsproblem i andra liknande fall beträffande bevitnande av våld. Högsta domstolen fann därmed inte tillräckliga skäl föreligga för att i rättstillämpningen utvidga utrymmet för ofredandebestämmelsen så att pappans hänsynslösa beteende i detta fall genom att låta barnen bevittna våld mot mamman skulle ses som en särskild brottslig gärning gentemot barnen.¹²²

---

¹²⁰ Svea hovrätt, dom meddelad 2005-07-12, mål nr B 3529-05, s. 4f och Svea hovrätt, dom meddelad 2005-08-23, mål nr B 5584-05, s. 8f.

¹²¹ Högsta domstolen, Dnr B 3193-05, aktbilaga nr 3, s. 1ff.

¹²² Högsta domstolen, dom meddelad 2005-11-02, mål nr B 3193-05, s. 8f.

3.3.3 Straffskärpningsgrunden i BrB 29:2, 8p

I stället för att särreglera alternativt utöka kriminaliseringen vid våld mot barn¹²³ föreslog kommittén mot barnmisshandel i sitt slutbetänkande att en särskild straffskärpningsgrund i BrB 29:2¹²⁴ skulle införas för de fall där brottet inneburit att ett barn kränkts av en närstående person. Kommittén ansåg inte att BrB 29:2, 3p, när en tilltalad utnyttjat annans skyddslösa ställning, tillräckligt skyddade barn som drabbas av brott från närstående, detta trots att punkten enligt förarbeten¹²⁵ bland annat tar sikte just på brott förövade mot barn. Kommittén önskade tydliggöra de dubbla försvårande momenten när ett barn till exempel misshandlas av en närstående i hemmet. I ett sådant fall är omständigheterna försvårande dels för att brottet har begåtts mot ett barn i skyddslös ställning och dels för att brottet innebär att barnet berövats sin grundläggande trygghet. Kommittén lyfte här fram att också barn som bevittnar våld i sina familjer på motsvarande sätt berövas sin trygghet och även de borde således rymmas i den nya straffskärpningsgrunden.¹²⁶

Regeringen gick i stort på samma linje som kommittén mot barnmisshandel och föreslog därmed i sin proposition införande av en sådan straffskärpningsgrund. Regeringen framhöll dock att det egentligen redan fanns en skyldighet att, vid straffvärdebedömningen enligt BrB 29:2 såsom försvårande omständighet, ta hänsyn till om brottet begåtts mot ett barn av en till barnet närstående person. Trots det fanns det enligt regeringen ändå behov av att i BrB 29:2 särskilt lyfta fram den omständigheten att det vid beaktandet av straffvärdet är försvårande om brottet direkt eller indirekt har riktats mot närstående barn. Även fall då barnet bevittnar att en förälder blir slagen av den andre föräldern är en försvårande omständighet och barnet kan således trots att det inte är det direkta brottsoffret, utan mer en tredje man, anses berövad sin trygghet och tillit. Genom införandet av BrB 29:2, 8p ansåg regeringen att ett mer heltäckande straffrättsligt skydd skapades för barn som på ett eller annat sätt har blivit utsatta.¹²⁷

Lagrådet förhöll sig mer tveksam till förslaget om införande av en ny straffskärpningsgrund och ifrågasatte om en sådan punkt skulle medföra någon skillnad vid brott riktade mot barn. De gällande punkterna i BrB 29:2 omfattade utan tvekan enligt lagrådet redan situationer när en närstående utövar våld mot barnet och därigenom inte bara skadar eller kränker barnet utan också berövar det dess trygghet och tillit. Lagrådet var vidare av uppfattningen att även barn som bevittnar våld i hemmet kunde rymmas i den då gällande BrB 29:2. Regeringen instämde till viss del i lagrådets ifrågasättande av behovet av ytterligare en straffskärpningsgrund men ansåg det ligga i linje med nuvarande lagstiftningsteknik att särskilt lyfta fram och

---

¹²³ Se mer härom i avsnitt 4.3.

¹²⁴ Ändringen trädde i kraft den 1 juli 2003. Se BrB 29:2, 8p.

¹²⁵ Prop. 1987/88:120, Om ändring i brottbalken m.m. (Straffmätning och påföljdsval m.m.), s. 83.

¹²⁶ SOU 2001:72, Barnmisshandel. Att förebygga och åtgärda, s. 338ff.

¹²⁷ Prop. 2002/03:53, Stärkt skydd för barn i utsatta situationer m.m., s. 69ff.

uttryckligen i lagtext formulera barns utsatthet. Regeringen ville undanröja alla oklarheter om verkningar av brott som begås mot alternativt inför barn. För att klargöra den nya punktens räckvidd och tillämpningsområde i förhållande till de andra punkterna i BrB 29:2 ansåg regeringen att det i lagtexten skall framgå att straffskärpningsgrunden inte bara avser brott vilka varit ägnade att skada tryggheten hos ett barn i förhållandet till en närstående person utan också tilliten. Då markeras, enligt regeringen, att det är en kvalificerad form av trygghet som avses, nämligen framförallt den i relationen mellan föräldrar och barn.¹²⁸

Det särskilt allvarliga i att barn bevittnar våld mot en närstående har genom införandet av denna straffskärpningsgrund fått en större uppmärksamhet i praxis. I de tidigare nämnda aktuella fallen beaktade Svea hovrätt särskilt BrB 29:2, 8p och framhöll att ett bevittnande barns utsatta situation i och med existensen av denna straffskärpningsgrund redan beaktas. Detta argument tillsammans med hovrättens övriga argument gjorde att hovrätten inte biföll åtalspunkten om ofredande mot barnen.¹²⁹ I överklagandet av det ena fallet till Högsta domstolen anförde riksåklagaren emellertid att han inte förstår förarbetena till straffskärpningsgrunden så att BrB 29:2, 8p utesluter att någon som har begått dylika brott inom familjen också, utöver denna straffskärpning, skulle kunna dömas för ett hänsynslöst beteende riktat mot barnen enligt paragrafen om ofredande. Enligt riksåklagaren visar snarare dessa förarbetens omsorg om barnen på motsatsen.¹³⁰ Högsta domstolen resonerade emellertid på ett liknande sätt som hovrätten och konstaterade att intresset av att skydda barn som bevittnar våld mot närstående var det som hade legat bakom införandet av BrB 29:2, 8p. Av Högsta domstolens resonemang går vidare att utläsa att genom förekomsten och tillämpningen av denna straffskärpningsgrund beaktas barnens utsatta situation tillräckligt. Att härutöver utvidga utrymmet för ofredandebestämmelsen, vilket var aktuellt i detta fall, skulle enligt Högsta domstolen innebära en form av dubbelbestraffning.¹³¹

Enligt Rädda Barnen är denna straffskärpningsgrund dock inte tillräcklig för att skydda barn som bevittnar våld mot närstående. Dessa barn ses fortfarande inte, trots införandet av BrB 29:2, 8p, som utsatta för ett brott och följaktligen inte heller som målsäganden.¹³² Genom förekomsten av BrB 29:2, 8p kan det emellertid antas att det förhållandet att ett barn har befunnit sig i anslutning till en brottsplats bättre kommer att uppmärksammas i polisens utredningar.¹³³

---

¹²⁸ Prop. 2002/03:53, Stärkt skydd för barn i utsatta situationer m.m., s. 71f.

¹²⁹ Svea hovrätt, dom meddelad 2005-07-12, mål nr B 3529-05, s. 4f och Svea hovrätt, dom meddelad 2005-08-23, mål nr B 5584-05, s. 8f.

¹³⁰ Högsta domstolen, Dnr B 3193-05, aktbilaga nr 3, s. 3. Åsytade förarbeten är prop. 2002/03:53, Stärkt skydd för barn i utsatta situationer m.m.

¹³¹ Högsta domstolen, dom meddelad 2005-11-02, mål nr B 3193-05, s. 8.

¹³² Frisk, Anmälningarna som försvann – en kartläggning av hur polis och socialtjänst uppmärksammar barn som lever med våld i familjen, s. 11.

¹³³ Ds 2004:56, Barnen i brottets skugga, s. 47.

3.4 Aktuella förslag till rättsliga åtgärder avseende barn som bevittnar våld

3.4.1 Förslag om införande av särskild rätt till brottsskadeersättning

En följd av att barn som bevittnar våld mot närstående inte ses som målsäganden är att de inte kan föra någon skadeståndstalan, talan om enskilt anspråk, i brottmålsprocessen utan är hänvisade till ordningen för tvistemål och civilrättsliga regler för skadestånd.¹³⁴ Personer som har drabbats av brott kan enligt skadeståndslagen vara berättigade ersättning.¹³⁵ Utöver dessa personer som mer direkt har utsatts för brott kan även anhöriga, som varit närvarande vid mordtillfället, till en mördad person ha rätt till ersättning enligt SkL 5:2, 3p om de drabbats av en personskada. Denna bestämmelse utesluter inte, enligt förarbetena, att rätt till skadestånd även kan finnas i andra fall än när en anhörig har dödats. Regeringen uttalade att psykiska besvär självfallet kan framkallas även när en anhörig allvarligt har skadats men att det då inte är lika säkert att besvären enligt allmänna skadeståndsrättsliga principer är en adekvat följd av handlingen.¹³⁶ Med hänsyn till denna gränsdragningsproblematik infördes därmed inte någon reglering av rätten till ersättning för anhöriga till dem som allvarligt skadats utan att avlida. Beträffande barn som bevittnar allvarligt eller upprepat våld mot en närstående torde det dock kunna presumeras att dessa barn drabbas av sådana psykiska besvär som konstituerar en ersättningsgill personskada enligt SkL 5:2, 3p. Även här måste emellertid en slutlig gränsdragning ske i rättstillämpningen.¹³⁷

Barn som på ett eller annat sätt drabbas av ett brott mot en närstående kan sedan även ha rätt till ersättning enligt brottsskadelagen, BrL, dock under förutsättning att det finns en ovan nämnd rätt till skadestånd.¹³⁸ Barn som bevittnar våld men enbart drabbas av psykiska besvär vilka inte kan anses

¹³⁴ Se RB 22 kap om talan om enskilt anspråk med anledning av brott.

¹³⁵ Av intresse är då SkL 2:1 enligt vilken den som uppsåtligen eller av oaktsamhet vållar en personskada skall ersätta den. Enligt SkL 5:1, 3p ersätts sedan olika ideella skador vid personskador, såsom till exempel psykiska besvär av skadan. För att utgöra en personskada måste dock psykiska besvär medicinskt kunna påvisas genom sjukskrivning, läkar- eller psykologbehandling. Brottsoffer som inte har lidit någon personskada kan emellertid få ersättning enligt SkL 2:3 för den skada som en allvarlig kränkning innebär om ett brott inneburit ett angrepp mot dennes person, frihet, frid eller ära. Personen måste dock allvarligt ha kränkts. SkL 5:1, 3p och SkL 2:3 torde alltså för brottsoffer utgöra två, vid sidan av varandra, möjliga vägar till ersättning. Se prop. 2000/01:68, Ersättning för ideell skada, s. 47, s. 64, s. 69 och Fredriksson, Malm, Brottsoffrens rättigheter i brottmålsprocessen, s. 61ff.

¹³⁶ Prop. 2000/01:68, Ersättning för ideell skada, s. 33.

¹³⁷ Ds 2004:56, Barnen i brottets skugga, s. 42.

¹³⁸ Billström m fl, Brottsoffrets rätt, s. 285, s. 292f. Brottsskadeersättning utgår från staten som ett komplement till den skadelidande vid brott när möjligheterna till ersättning från försäkringsbolag respektive skadestånd från gärningsmannen har uttömts. Förutom förutsättningen att skadan har uppkommit på grund av ett brott krävs även för att dylik ersättning skall utgå att det föreligger en adekvat kausalitet mellan brottet och skadan.

konstituera en personskada eller barn vars personskador inte kan anses falla inom området för förutsebara och adekvata skador saknar således rätt till brottsskadeersättning. Med hänsyn till dessa två kategorier barn föreslås nu i en departementspromemoria¹³⁹ att det i BrL införs en särskild möjlighet till brottsskadeersättning från staten för barn som blir vittne till brott mot en närstående. Barn som bevittnar sådant våld är självfallet främst i behov av annat stöd, men även möjligheten till ekonomisk ersättning anses i promemorian kunna vara av värde för dessa barn då en ersättning synliggör deras utsatthet samt i viss mån utgör en konkret upprättelse. En dylik rätt till ersättning har också ett värde i det att barnens traumatiska känslor och upplevelser av det inträffade uppmärksammas och bekräftas. Enligt promemorians förslag tar staten således på sig ett direkt ansvar för barn som bevittnat våld mot närstående och ger dem en rätt till brottsskadeersättning.¹⁴⁰ Ersättningen blir därmed för dessa barn inte ett komplement till skadeståndsreglerna såsom annars och vägen via gärningsmannens eventuella skadeståndsansvar behövs inte tas. Någon regressrätt för staten blir det inte tal om. En strävan att underlätta för dessa barn genomsyrar promemorians förslag i denna del.¹⁴¹ Formuleringen av den föreslagna ersättningsrätten för barn som bevittnar våld stämmer överens med den straffskärpningsgrund som återfinns i BrB 29:2, 8p. I promemorian sägs att straffskärpningsgrunden väl omfattar de fall där barn bör ha rätt till en särskild brottsskadeersättning, nämligen då barnet bevittnat ett brott vilket varit ägnat att skada barnets trygghet och tillit till en närstående. För att barnet skall vara ersättningsberättigat är det dock inte något krav att straffskärpningsgrunden har tillämpats av domstolen utan Brottsoffermyndigheten prövar självständigt om ersättning skall utgå. I det enskilda fallet bör det inte krävas någon utredning om huruvida barnet faktiskt psykiskt påverkats. Av avgörande betydelse skall istället vara om brottet typiskt sett kan medföra en sådan påverkan.¹⁴²

I de tidigare omnämnda fallen beaktade så Svea hovrätt i sina domskäl detta förslag till ändring i BrL för barn som bevittnar våld mot närstående. Förslaget faktum och att dessa barns utsatta situation ytterligare härmed lyfts fram torde ha utgjort ännu ett led i hovrättens argumentation för att inte

---

¹³⁹ Ds 2004:56, Barnen i brottets skugga.

¹⁴⁰ Ds 2004:56, Barnen i brottets skugga, s. 39, s. 44ff, s. 78. De förslag till åtgärder som finns i promemorian föreslås träda ikraft den 1 januari år 2006. Efter samtal per telefon 2005-11-04 med Daniel Sjölund, rättsakkunnig på kriminalpolitiska enheten på justitiedepartementet, framkom emellertid att ändringsförslagets ikraftträdande i nuläget har flyttats fram till den 1 april år 2006.

¹⁴¹ Ds 2004:56, Barnen i brottets skugga, s. 46ff. Att införa en särskild rätt till skadestånd för dessa barn ansågs inte lämpligt med hänsyn till att man då skulle behöva frångå grundläggande skadeståndsrättsliga principer om gärningsmannens ansvar. Barnet skulle då vidare tvingas in i en process om sitt skadestånd. En bättre lösning ansågs finnas i det förslag som nu presenteras av promemorian.

¹⁴² Ds 2004:56, Barnen i brottets skugga, s. 46f, s. 78, s. 82. Enligt en uppskattning gjord i promemorian kan ungefär 100 barn per år förväntas bli beviljade den nu föreslagna brottsskadeersättningen. Ett genomsnittligt ersättningsbelopp sägs kunna hamna runt 10 000 kr.

fälla de tilltalade papporna till ansvar för ofredande mot barnet respektive barnen.¹⁴³

3.4.2 Förslag till tydliggörande i SoL om bevitnande barns offerstatus

Socialtjänsten har idag enligt SoL 5:11 ett ansvar för att hjälpa och lämna stöd till de personer som har utsatts för ett brott. För att ytterligare lyfta fram de barn som bevittnar våld i sin närmiljö föreslås nu i den ovan nämnda promemorian att denna bestämmelse om socialtjänstens ansvar för brottsoffer skall kompletteras med ett stycke där det uttryckligen sägs att barn som bevittnar våld eller andra övergrepp av eller mot närstående vuxna är offer för brott och därmed eventuellt i behov av stöd och hjälp. Som skäl för ett dylikt förtydligande av socialtjänstens ansvar betonas i promemorian att uppfattningen att barn som bevittnar våld mot närstående ofta far psykiskt illa har brett ut sig på senare tid. Det hänvisas i promemorian bland annat till regeringens uttalande i propositionen till införandet av straffskärpningsgrunden, BrB 29:2, 8p, att barn utsätts för psykiskt våld när de tvingas bevittna våld i sin närhet. Det faktum att dessa barn sällan spontant berättar om det inträffade samt omständigheten att deras symtom ofta missuppfattas och felbedöms gör det högst angeläget att i högre grad än idag uppmärksamma och hjälpa dessa barn. Det framhålls att barn som bevittnar våld kan vara i behov av samma sorts stöd som barn som själva har blivit utsatta för brott. Bevitnande barn är alltså enligt promemorian offer för brott. Vid påståendet att en dylik komplettering inte i sig skulle innebära någon större rättslig ändring, då socialtjänsten redan har ett ansvar för barn som far illa, anförs i promemorian att ett förtydligande ändå kan vara på sin plats. Detta för att ytterligare betona den anmälningsskyldighet och kontakt mellan polis och socialtjänst som skall finnas avseende dessa barn.¹⁴⁴

---

¹⁴³ Svea hovrätt, dom meddelad 2005-07-12, mål nr B 3529-05, s. 5 och Svea hovrätt, dom meddelad 2005-08-23, mål nr B 5584-05, s. 9.

¹⁴⁴ Ds 2004:56, Barnen i brottets skugga, s. 35ff.

4 Kriminalpolitiska aspekter i allmänhet

4.1 Introduktion om kriminalpolitik och kriminalisering

Med begreppet kriminalpolitik avses i grova drag det sätt med vilket brottslighet bekämpas.¹⁴⁵ Kriminalpolitiken rymmer därmed frågor om hur samhället i stort bör regleras så att brottslighet kan förebyggas och förhindras. Kriminalpolitik består bland annat i straffrättspolitik¹⁴⁶ vilket är en politisk disciplin som har till uppgift att forma straff- och processrätten utefter väl gjorda avvägningar mellan kraven på rättssäkerhet och effektivitet.¹⁴⁷ Dagens kriminalpolitik har således som viktiga mål att bekämpa brottslighet, minska brottslighetens negativa följder samt att minska negativa följder av lagföring och verkställighet.¹⁴⁸ Kriminalpolitik är alltså en verksamhet som grundas på politiska beslut. Förutom i de politiska partierna torde underlaget för det samhälleliga beslutsfattandet avseende brott och brottspåföljder även finnas i exempelvis organisationer såsom BRIS och Rädda Barnen, offentlig utredningsverksamhet såsom BRÅ, hos kommunerna, på universiteten och högskolorna samt i massmedia.¹⁴⁹

Av särskilt intresse för förevarande uppsats är den del av kriminalpolitiken som handlar om bestämmandet av vilka gärningar som skall anses som brott, kriminaliseringen. Om själva kriminaliseringsprocessen, bland annat vilken roll politiska ideologier spelar och vilka föreställningar lagstiftarna har om syftet och effekten av en viss lagstiftning, finns endast sparsamt med forskning.¹⁵⁰ Med hjälp av kriminalpolitiken tar samhället i bruk maktmedel innebärandes lidande för den enskilde, för något som denne har gjort alternativt försummat att göra. Kriminalpolitiken utgörs således av en detaljerad och uttömmande rättslig reglering avseende de gärningar, brott¹⁵¹,

---

¹⁴⁵ Bergström m fl, Juridikens termer, s. 95.

¹⁴⁶ I doktrin görs ibland en åtskillnad mellan straffrättspolitik och kriminalpolitik. Med straffrättspolitik avses då samhälleligt beslutsfattande avseende de tre nivåer; lagstiftnings-, doms- och verkställighetsnivån, som tillsammans utgör straffrättssystemet innefattandes den processrättsliga sidan. Kriminalpolitik är i sin tur något bredare och omfattar samhällelig idédebatt och samhälleligt beslutsfattande ifråga om alla aspekter av brottslighet. Se Jareborg, NTfK 1994 s. 41, Defensiv och offensiv straffrättspolitik, s. 42.

¹⁴⁷ Jareborg, Allmän kriminalrätt, s. 20f.

¹⁴⁸ Jareborg, Brotten. Första häftet, s. 48.

¹⁴⁹ Nelson, Kriminalpolitik och ingripanden vid brott, s. 32ff.

¹⁵⁰ SOU 1992:80, Kriminologisk och kriminalpolitisk forskning, s. 335f.

¹⁵¹ Enligt den formella definitionen i BrB 1:1 avses med brott en gärning som är beskriven i brottbalken, annan lag eller författning och för vilken det är föreskrivet ett straff. Denna definition av brott är dock ofullständig på så sätt att ett åtföljande straff endast är en nödvändig men inte tillräcklig förutsättning. Andra brottsrekvisit, gärnings- respektive ansvarsrekvisit, måste härutöver vara uppfyllda. Till rekvisiten för otillåten gärning hör att

för vilka samhället tillåter användande av olika tvångsingripanden, straff.¹⁵² Vad som är ett brott beror alltså på vad som är kriminaliserat och det är följaktligen först i och med en kriminalisering som en logisk möjlighet att begå ett brott skapas. Kriminaliseringens hot, om att förövandet av en viss gärning leder till en negativ sanktion, förverkligas i den stund då det i det konkreta fallet slås fast att en person har gjort något otillåtet och ett straff utdöms och verkställs.¹⁵³ En kriminalisering innefattar alltså ett förbud eller ett påbud med önskan om att ett visst beteende skall förhindras alternativt frammanas.¹⁵⁴ Kriminaliseringar, formell social kontroll¹⁵⁵ genom straffhot, innefattar liksom kriminalpolitiken i övrigt ett beslut av politisk art.¹⁵⁶ Kriminalisering är emellertid endast en möjlig väg att genomföra kontrollpolitik på. Andra former av samhällsingripanden än kriminalisering kan vara minst lika kännbara för den enskilde individen och minst lika effektiva för samhället.¹⁵⁷ Att eftersträva ett samhälle helt fritt från brottslighet är närmast en illusion, eftersom brottslighet är en given del i det moderna samhället. Ett samhälle helt fritt från straff är följaktligen också en illusion. Kriminaliseringar måste därmed finnas. Insikten om de straffrättsliga lösningarnas brister bör däremot, enligt doktrin, medföra att kriminalpolitiken eftersträvar att minimera användandet av hot om straff, kriminalisering, och istället maximerar andra former av kontroll.¹⁵⁸ Det framförs således i doktrin att brottsförebyggande arbete borde premieras framför en repressiv och straffande kriminalpolitik.¹⁵⁹

Mot denna hållning i doktrin står det faktum att det idag allt oftare väljs straffrättsliga lösningar. För att komma till rätta med beteenden som är oönskade i samhället skapas alltså nya brottstyper. Kriminaliseringens begränsade preventiva effekter förbises i politiken.¹⁶⁰ I detta sammanhang kan Jareborgs tal om defensiv respektive offensiv straffrättspolitik nämnas. En defensiv modell tar ställning mot en överdriven repression och syftar till att skydda människor mot maktmissbruk både från staten och från privat håll. Enligt en defensiv straffrätt är kriminalisering bland annat byggd på att straffet ses som den mest ingripande sanktionen i samhället och att kriminalisering därmed endast bör användas i yttersta fall. Vidare bör inte straffhotet vara mer strängt än vad som är nödvändigt för att hålla

---

det skall röra sig om en straffbelagd gärning, föreligga gärningskontroll, gärningen skall strida mot svensk lag samt inte vara rättsenlig. Till rekvisiten för personligt ansvar hör att uppsåt eller oaktsamhet skall föreligga samt att gärningen inte är ursäktad på grund av någon skreven eller oskreven undantagsregel. Först då samtliga dessa rekvisit är uppfyllda kan ansvar för brott ådömas. Se Jareborg, Allmän kriminalrätt, s. 33, s. 38f.

¹⁵² Nelson, Kriminalpolitik och ingripanden vid brott, s. 15f.

¹⁵³ Jareborg, TfR 1985 s. 1, Straffets syften och berättigande, s. 2.

¹⁵⁴ Victor (red.), Varning för straff. Om vådan av den nyttiga straffrätten, s. 20.

¹⁵⁵ Påverkan som försöker förmå människor att företa alternativt avstå från visst beteende kan benämnas formell social kontroll om den härstammar från statliga myndigheter eller olika politiska organ. Hot om tvångsingripanden är bara ett bland många exempel på formell social kontroll. Se Jareborg, Brotten. Första häftet, s. 29.

¹⁵⁶ Jareborg, Straffrättens ansvarslära, s. 324.

¹⁵⁷ Nelson, Kriminalpolitik och ingripanden vid brott, s. 16.

¹⁵⁸ Von Hofer, Tham, Nio kriminalpolitiska teser, s. 1f.

¹⁵⁹ BRÅ-rapport 1999:9, Antologi. 8 reflektioner om kriminalpolitik, s. 7.

¹⁶⁰ Victor (red.), Varning för straff. Om vådan av den nyttiga straffrätten, s. 15.

kriminaliteten på en acceptabel nivå. I den defensiva modellen ligger ett erkännande av att kriminalisering och straff varken kan eller skall lösa alla konflikter utan funktionen hos kriminaliseringen är istället att ge uttryck för samhällets värderingar.¹⁶¹ Enligt en mer offensiv inriktning av straffrättspolitikerna ses emellertid kriminalisering och straff som möjliga medel för att lösa alla sociala och samhälleliga problem. Ett offensivt tänkande kännetecknas av snabba ingripanden mot sådant som ses som problem i samhället. Ett hot mot eller en kränkning av ett rättsligt skyddat intresse anses vara en tillräcklig förutsättning för kriminalisering, jämfört med den defensiva modellen där det utgör en nödvändig men inte tillräcklig förutsättning. Benägenheten att kriminalisera beteenden som enbart utgör en potentiell fara för något skyddat intresse eller värde, och inte skada eller fara, kan öka om en offensiv hållning intas. Nykriminaliseringar är således lätta att få igenom i en offensiv inriktning medan avkriminaliseringar¹⁶² nästintill torde vara omöjliga. Konsekvensen av en offensiv inriktning är sammantaget att kriminalisering inte längre tillgrips i sista hand och för de mest avskrämda handlingarna utan många gånger som ett första alternativ och även för gärningar vilka är mindre förkastliga. Förutsägbarheten och rättssäkerheten minskas. Straffrätten får ett slags paternalistiskt syfte och överkriminaliseringen riskerar att bli en ohållbar belastning för polis, åklagare, domare och verkställighetsmyndigheterna.¹⁶³

För att anses som god torde kriminalpolitiken, enligt röster i doktrin, vara förnuftig och human och då följa en defensiv modell. Dagens kriminalpolitik har emellertid ännu inte valt sida utan svänger fram och tillbaka mellan en defensiv respektive en offensiv syn på straffrätten.¹⁶⁴ Något som öppnar upp för en offensiv inriktning är omständigheten att kriminalisering är ett billigt alternativ jämfört med andra metoder. En effektivt förd brottsprevention kostar i sin tur en hel del, inte enbart pengar utan också tid och organisation. Trots att det egentligen finns många andra långt mer lämpade metoder att ta till för att förhindra vissa oönskade beteenden i samhället är det således oftast kriminalisering som tillgrips.¹⁶⁵

---

¹⁶¹ Victor (red.), Varning för straff. Om vådan av den nyttiga straffrätten, s. 24ff.

¹⁶² Med avkriminalisering avses när ett straffbud upphävs utan att ersättas med någon annan sanktionerad bestämmelse. Att ett visst beteende på detta sätt blir fritt från sanktion behöver inte innebära att det i samhället accepteras, utan moraliskt fördömande och socialt ogillande kan finnas kvar. Se Aspelin, NTFK 1986 s. 116, Kriminalpolitiken efter brottsbalkens införande, s. 117.

¹⁶³ Victor (red.), Varning för straff. Om vådan av den nyttiga straffrätten, s. 27ff.

¹⁶⁴ BRÅ-rapport 1999:9, Antologi. 8 reflektioner om kriminalpolitik, s. 37f.

¹⁶⁵ Jareborg, NTFK 1994 s. 41, Defensiv och offensiv straffrättspolitik, s. 52f.

4.2 Närmre om kriminalisering

4.2.1 Syften med kriminalisering – varför kriminalisera?

Ett brott existerar således inte om inte en kriminalisering finns. Att syftet med kriminalisering skulle vara att förhindra brott är följaktligen inte helt korrekt. Kriminaliseringens syfte är snarare att förhindra vissa oönskvärda handlingar. Förekomsten av straffhot i lagen och därmed risken att drabbas av straff skall påverka människor att agera i önskvärd riktning.¹⁶⁶ Det främsta syftet med kriminalisering, och därmed svaret på frågan varför vi kriminaliserar, torde alltså vara att avskräcka människor från visst beteende. Straffhotets existens samt dess verkställande tros dock även ha en moral- och vanebildande effekt på människor genom att samhällets normer om vad som är förkastligt internaliseras och blir våra egna normer. Internaliseringen sker främst i grupper, som till exempel inom familj, skola och på arbetet, genom så kallad informell social kontroll. Kriminaliseringens moral- och vanebildande konsekvenser kan emellertid inte, trots dess viktiga funktion, ses som ett med allmän avskräckning jämställt huvudsyfte till kriminalisering. Det torde finnas mer lämpade metoder att införa viss moral hos människor än att använda sig av straffhot i lag. Om en kriminalisering sägs ha ett så kallat allmänpreventivt syfte förenas dock moral- och vanebildningen med huvudsyftet allmän avskräckning. I straffsystemet kommer således allmänpreventionen in på kriminaliseringsnivån och finns inbyggd i själva straffhotet.¹⁶⁷ Kriminalisering har härutöver också en symbolfunktion i det att en kriminaliserad gärning av staten utpekas som socialt förkastlig, oacceptabel, i en eftersträvt värd social ordning.¹⁶⁸ Förövaren utmärks således av sin gärning och samhällets moraliska dom faller över honom. Samhället kan emellertid även på andra sätt än kriminalisering visa sitt ogillande av vissa beteenden.¹⁶⁹ Symbolfunktionen är sidoordnad men sekundär till den allmänpreventiva funktionen.¹⁷⁰ Vissa beslut om kriminalisering kan benämnas rent symboliska, i betydelsen att de helt saknar reellt innehåll, och tas ibland av politikerna för att tillfredsställa den allmänna opinionen. För att dylika beslut inte skall bli fullständigt utan verkan krävs det att de följs upp av andra åtgärder.¹⁷¹

Allmänprevention och förmedlande av samhällets värderingar är således kriminaliseringens främsta syften. En kriminaliserings reella verkningar är emellertid något annat än de avsedda. Den preventiva effekten är många

---

¹⁶⁶ Jareborg, Straffrättens ansvarslära, s. 324f.

¹⁶⁷ Jareborg, Allmän kriminalrätt, s. 47ff. Olika teorier gör sig gällande på olika nivåer i straffsystemet. Tankar om vedergällning och individualprevention är högst relevanta på doms- respektive verkställighetsnivån medan allmänpreventionen tydligast framträder på lagstiftningsnivån.

¹⁶⁸ Jareborg, Straffrättens ansvarslära, s. 325.

¹⁶⁹ Nelson, Kriminalpolitik och ingripanden vid brott, s. 17. Elfte domarregeln säger att lagen icke gillar allt det hon icke straffar. Se Sveriges Rikes Lag, Domarreglerna, s. XC.

¹⁷⁰ Jareborg, TfR 1985 s. 1, Straffets syften och berättigande, s. 9.

¹⁷¹ BRÅ-rapport 1999:9, Antologi. 8 reflektioner om kriminalpolitik, s. 124.

gånge liten och människors laglydnad beror ofta på även andra saker än hotet om straff. Trots att en viss nykriminalisering bedöms kunna bli relativt ineffektiv kan den dock, sett ur ett helhetsperspektiv som en del i det normativa systemet, få en viss handlingsdirigerande effekt. Ibland utgör själva kriminaliseringen skäl för människor att avstå från en viss handling.¹⁷² Vidare för straffhotets¹⁷³ avskräckande inverkan, torde sannolikheten att drabbas av en sanktion, upptäcktsrisken, vara av betydelse liksom den straffrättsliga sanktionens stränghet. Diskrepans mellan normer i strafflag och samhällets faktiska sociala normer kan ofta förklara en bristande lagkunskap hos människor. Den genomsnittliga risken för upptäckt varierar vidare beroende på bland annat brottstyp, brottsplats, tidpunkt för brottet, de kontrollerande myndigheternas uppbyggnad och resurser samt trycket av den allmänna opinionen.¹⁷⁴ Orsak till ett straffhots ineffektivitet kan alltså vara människors okunnighet om vad de har en skyldighet att göra, begränsade resurser hos polis och låg upptäcktsrisk av brottet. Metoden med hot om straff kan trots detta ändå många gånger fungera väl eftersom avskräckningseffekten förstärks på grund av att flertalet människor, även om straffhotet inte fanns, skulle avstå från visst icke önskvärt beteende.¹⁷⁵

4.2.2 Gärningstyper som bör kriminaliseras – när kriminalisera?

Vilka är då de handlingar som bör kriminaliseras, eller annorlunda uttryckt som förtjänar att kriminaliseras? Anledningen till att man med kriminalisering över huvudtaget söker påverka människor torde vara att det i samhället finns saker som anses värda att skydda. Meningarna om vad som är skyddsvärt kan gå isär och någon allmänt rådande formulering härom finns således inte. Det värde eller intresse som en kriminalisering skyddar eller avser att skydda benämns straffbudets skyddsobjekt eller skyddsintresse. Skyddsobjekt kan i viss utsträckning rangordnas och mänskligt liv är tillsammans med statens fortsatta förekomst de värden vilka i regel värderas högst.¹⁷⁶ Kriminalisering bör emellertid inte ske med mindre det anses finnas tillräckliga skäl för att avvika från den moraliska principen att man inte bör tillfoga andra individer lidande.¹⁷⁷ En kriminalisering måste vidare vara rationell och socialt försvarbar.¹⁷⁸ Även om det föreligger ett intresse vilket är värt att skydda är det inte alltid säkert att det bör ske genom en kriminalisering. Tillräckligt skydd kan eventuellt åstadkommas på ett annat mindre ingripande sätt. Vid övervägande av en

---

¹⁷² Victor (red.), Varning för straff. Om vådan av den nyttiga straffrätten, s. 21.

¹⁷³ Teorin om straffhotets brottsdämpande effekt bygger på att en hypotetisk gärningsman antas vara rationellt agerande och följaktligen väger vinsterna med brottet mot dess kostnader. Se BRÅ-rapport 1994:1, Brotts, brottsprevention och kriminalpolitik, s. 22.

¹⁷⁴ Anttila, Törnudd, Kriminologi i kriminalpolitiskt perspektiv, s. 153ff.

¹⁷⁵ Jareborg, Allmän kriminalrätt, s. 47.

¹⁷⁶ Jareborg, Brotten. Första häftet, s. 34.

¹⁷⁷ Jareborg, Straffrättens ansvarslära, s. 325.

¹⁷⁸ Se Victor (red.), Varning för straff. Om vådan av den nyttiga straffrätten, s. 148.

nykriminalisering av en viss gärningstyp måste således alltid först en presumtion mot kriminalisering vederläggas.¹⁷⁹ Fördelarna med och nyttan av en kriminalisering måste vägas mot dess kostnader dels i form av samhälleliga kostnader såsom kontroll och lagföring samt dels i form av lidande och obehag för förövaren.¹⁸⁰

Som huvudregel, vid bedömningen huruvida en gärningstyp är straffvärd eller inte, kan till en början sägas att kriminalisering endast bör ske vid intressen som är särskilt skyddsvärda. Kriminalisering bör därmed sparas till de mest förkastliga handlingarna¹⁸¹ och endast användas i sista hand då andra kontrollmetoder inte är effektiva nog. I övrigt gäller att en kriminalisering främst är berättigad då gärningen är uppenbart skadlig för samhället. Härav följer bland annat att en kriminalisering inte bör ske enbart för att förhindra ett beteende vilket orsakar att annan upplever obehag, men inte skada. Straffvärdet hos en gärningstyp är således inte enbart avhängig av skyddsintresset utan även av hur nära den aktuella gärningstypen står det skyddade värdet. Gärningstyper som inbegriper en direkt kränkning av skyddsobjektet eller en fara för en sådan kränkning torde oftast motivera en kriminalisering. Annorlunda förhåller det sig med gärningar som enbart omfattar en risk för en sådan kränkning eller gärningar som under vissa omständigheter kan medverka till att skyddsintresset kränks. Endast de allra viktigaste skyddsintressena torde avseende dessa två sistnämnda kategorier av gärningar kunna motivera en kriminalisering. Ju längre ifrån en gärningstyp är i förhållande till en direkt kränkning av skyddsobjektet desto mindre skäl att kriminalisera.¹⁸² I doktrin omnämns att dagens alltmer offensiva strafflagstiftning pekar på en trend för ökat användande av så kallade faredelikt, det vill säga kriminalisering av handlande som enbart innebär risker. Området för kriminaliseringar som omfattar framkallande av skada minskar således medan gärningar vilka endast innebär en fara för skada kriminaliseras i allt högre utsträckning. Nya kriminaliseringar avviker därmed ofta från det så kallade idealtypiska brottet där en gärning direkt drabbar ett offer. Vid handlande innebärandes risker kan kriminalisering ske dels av en gärning som framkallar fara, dels av en gärning som typiskt sett framkallar en fara samt dels av en gärning som består i att man handlar på visst sätt vilket lagstiftaren har beslutat typiskt sett framkallar fara. Beträffande den tredje tekniken konstateras att inte ens domstolen i det konkreta fallet kan undgå att finna den tilltalade skyldig genom att klarlägga att vederbörande inte i realiteten genom sin gärning framkallade någon fara. Lagstiftaren har ju beslutat att dylikt handlande typiskt sett är fareframkallande. Riskkriminaliseringar av förevarande slag brukar rättfärdigas genom påståenden av typen att individer som tar risker bör straffas lika strängt som de individer som framkallar skador.¹⁸³

¹⁷⁹ Jareborg, Allmän kriminalrätt, s. 52f.

¹⁸⁰ Jareborg, Straffrättens ansvarslära, s. 331f.

¹⁸¹ För att undvika ett cirkelresonemang av typen att en viss gärning är förkastlig för att den är straffbar, kriminaliserad, kan man ställa sig frågan huruvida gärningen också skulle vara att se som förkastlig utan att vara straffbelagd. Se Victor (red.), Varning för straff. Om vådan av den nyttiga straffrätten, s. 153.

¹⁸² Jareborg, Allmän kriminalrätt, s. 54.

¹⁸³ Victor (red.), Varning för straff. Om vådan av den nyttiga straffrätten, s. 40ff.

Som en sammanfattning för principer om kriminalisering kan ett uttalande som gjordes för tio år sedan i en proposition om kriminalisering här återges. Då anfördes att för att en kriminalisering skall framstå som berättigad skall det röra sig om ett beteende som kan föranleda påtaglig skada eller fara, alternativa sanktioner står inte tillbuds eller skulle inte vara rationella, en straffsanktion krävs med hänsyn till gärningens allvar, en kriminalisering skulle utgöra ett effektivt medel för att hindra det oönskade beteendet samt att rättsväsendet skulle ha resurser nog att klara av den eventuella ytterligare belastning som kriminaliseringen skulle innebära.¹⁸⁴

4.2.3 Utformningen av straffhot avseende konformitet och skuld

Efter beslut om att en viss gärningstyp skall kriminaliseras uppkommer frågan om hur själva straffhotet bör utformas. Ett grundläggande krav på en kriminalisering är till en början att den inte får avse enskilda gärningar eller individer utan den måste vara generell och avse gärningstyper.¹⁸⁵ På frågan mot vilka människor ett visst straffhot sedan skall riktas finns olika svar. Ett alternativ är att kriminaliseringen riktar sig mot alla människor medan en annan möjlighet är att straffhotet endast riktas mot de individer som är moraliskt ansvariga för sina handlingar. Enligt det sistnämnda alternativet gör sig den så kallade konformitetsprincipen gällande och personer som inte har haft tillfälle eller har saknat förmåga att följa lagen omfattas då inte av kriminaliseringen.¹⁸⁶ Konformitetsprincipen är en rättspolitisk princip, innebärandes att den främst aktualiseras på lagstiftningsnivån, kriminaliseringsnivån.¹⁸⁷ Kriminalisering som inte följer principen om konformitet är orättvis i bemärkelsen att den inte gör en åtskillnad mellan individer som är rådgiga över sina handlingar respektive individer som inte är det. Kraven på rättssäkerhet, förutsägbarhet och trygghet avseende tvångsingripanden motiverar således en konformitetsprincip.¹⁸⁸

Principen om konformitet ger i sin tur stöd för flera krav på utformningen av kriminaliseringen varav en del kan sammanfattas i den så kallade skuldprincipen. Enligt denna princip skall endast individer som gjort sig skyldiga till skuld drabbas av straff. Att bestraffa alla, oavsett om vederbörande kunde rätta sig efter lagen eller inte, skulle medföra att människor inte längre behandlades som individer med personligt ansvar

---

¹⁸⁴ Prop. 1994/95:23, Ett effektivare brottsmålsförfarande, s. 55.

¹⁸⁵ Jareborg, Allmän kriminalrätt, s. 53.

¹⁸⁶ Jareborg, TfR 1985 s. 1, Straffets syften och berättigande, s. 6f. Ett avsteg från konformitetsprincipens krav görs emellertid på så sätt att straffansvar regelmässigt inte kräver att förövaren hade insikt i att hans handlande var belagt med straff. I regel fälls således även den till ansvar som inte visste om att han bröt mot en straffbestämmelse. Strafflagstiftningen skulle i annat fall bli högst ineffektiv. Se SOU 1996:185, Straffansvarets gränser, Del I, s. 51.

¹⁸⁷ Jareborg, Allmän kriminalrätt, s. 303f.

¹⁸⁸ Jareborg, Straffrättens ansvarslära, s. 338.

vilket på sikt leder till att kriminaliseringen förlorar sin symbolfunktion. Skuldprincipen är grundläggande för straffrättsligt ansvar samtidigt som den avgränsar det område som en person kan hållas ansvarig för. I skuldbegreppet ryms inte enbart de två skuldformerna uppsåt och oaktsamhet¹⁸⁹ utan varje moralisk värdering av gärningsmannens motiv utgör en skuldbedömning. Normalt torde den som handlar oaktsamt vara mindre straffvärd än den som handlar med uppsåt och kriminalisering vid oaktsamhet kan i viss mån ifrågasättas. Kriminalisering i dylika fall kan dock bland annat vara på sin plats såsom ett alternativ till kriminalisering vid uppsåt, men med lindrigare straffskala, när det hotade eller redan drabbade intresset är särskilt betydelsefullt eller tillsammans med kriminalisering av uppsåt när ett krav på uppsåt skulle äventyra kriminaliseringens effektivitet.¹⁹⁰ Straffrättslig skuld ger således underlag för klander och en individ som i enlighet med principen om konformitet kunde följa lagen men inte gjorde det är klandervärd i samhällets ögon.¹⁹¹

Genom kriminalisering av gärningar som enbart inkluderar en risk för fara, vilket omnämndes i föregående avsnitt, går denna grundläggande straffrättsliga princip om personligt ansvar i viss mån förlorad. Kravet på uppsåt, alternativt minimikravet oaktsamhet, undergrävs och en lagöverträdelse kommer allt oftare att bli bestraffad enbart med hänsyn till faktorn att lagen har överträtts.¹⁹² I vissa fall är ett sådant avvikande från det idealtypiska brottet, som för ansvar förutsätter skada och skuld, möjligen befogat men en väl avvägd motivering krävs då enligt doktrin.¹⁹³

4.3 Kommittén mot barnmisshandel om särreglering alternativt utökad kriminalisering vid våld mot barn

Som tidigare nämnts är brottsbalkens straffbestämmelser allmänna och särskilda bestämmelser för våld mot barn finns inte.¹⁹⁴ Beträffande frågan om misshandel av barn är något som borde särregleras förde kommittén en diskussion huruvida en bestämmelse där dylik misshandel alltid utgör grov misshandel skulle införas. En sådan bestämmelse skulle enligt kommittén ha ett pedagogiskt värde och mer synliggöra denna allvarliga brottslighet. Men då emellertid fler brottsrubriceringar än misshandel kan bli aktuella vid barnmisshandel, såsom kommittén definierade det, fann kommittén inte en

---

¹⁸⁹ Uppsåt innebär i grova drag att gärningsmannen förstår att han gör något särskilt, vilket är otillåtet. Han behöver dock inte förstå att gärningen är otillåten. Oaktsamhet är när förövaren borde ha förstått att han gjorde något visst, vilket är otillåtet. Se Jareborg, Allmän kriminalrätt, s. 36.

¹⁹⁰ Jareborg, Straffrättens ansvarslära, s. 336ff.

¹⁹¹ Jareborg, Allmän kriminalrätt, s. 309.

¹⁹² Victor (red.), Varning för straff. Om vådan av den nyttiga straffrätten, s. 44f.

¹⁹³ Victor (red.), Varning för straff. Om vådan av den nyttiga straffrätten, s. 15.

¹⁹⁴ När straffet för ett brott skall bestämmas kan det emellertid vid straffmätningen ses som en försvårande omständighet om exempelvis våldet riktats mot ett barn. Se BrB 29:2.

sådan särreglering av just misshandel mot barn som ett tillfredsställande alternativ. Brottet misshandel skulle då få oproportionerligt stort fokus. Även andra brott mot barn måste uppmärksammas.¹⁹⁵

Vad sedan gäller en eventuell utökad kriminalisering vid brott mot barn konstaterade kommittén inledningsvis att många av de handlingar, dock inte samtliga, vilka ryms i den föreslagna definitionen av barnmisshandel redan i teorin är straffbara enligt gällande bestämmelser i brottsbalken. Att flertalet av dessa bestämmelser i praktiken sällan används torde bero på att brott mot barn oftast förövas i hemmet och därmed är svåra att upptäcka och bevisa.¹⁹⁶ Kommittén framhöll sedan att de former av barnmisshandel där rättsväsendet främst saknar möjlighet att döma till ansvar för straff är olika former av psykisk¹⁹⁷ misshandel. Vägledande praxis från Högsta domstolen avseende psykiskt våld och misshandelsbestämmelsen saknas som tidigare nämnts helt. Eftersom barn är mer sårbara och utsatta än vuxna torde det finnas anledning att se psykisk misshandel av barn som mer graverande än motsvarande misshandel av vuxna och därför mer straffvärd. Som skäl mot att kriminalisera psykisk misshandel av barn, utöver de redan idag straffbara fallen av psykiskt våld, hänvisade dock kommittén till vad regeringen hade uttalat i propositionen om kvinnofrid. Regeringen hade då ansett att det fanns en påtaglig risk att en allmän straffbestämmelse för lindrigare psykisk misshandel skulle bli alltför oprecis och omfattande.¹⁹⁸ Kommittén mot barnmisshandel ifrågasatte vidare, med hänsyn till den låga upptäcktsrisken, vilka avskräckande effekter en utökad kriminalisering av psykisk misshandel mot barn egentligen skulle resultera i. Vidare ansågs en sådan straffrättslig åtgärd som en illa vald metod för att minska denna form av misshandel mot barn. Kommittén fann det bättre att sprida kunskap om det psykiska våldets konsekvenser hos barnen och härigenom minska toleransen häremot. Sammantaget ansågs det således inte föreligga skäl att utöka kriminaliseringen av psykisk barnmisshandel.¹⁹⁹

I den efterföljande propositionen delade regeringen kommitténs bedömning dels avseende frågan om utökad kriminalisering av olika former av lindrigare psykiskt våld mot barn och dels beträffande frågan om särreglering av misshandel mot barn. Regeringen anförde emellertid att arbetet med att utreda om det ytterligare går att stärka barns skydd mot våld i hemmiljön måste fortsätta. Barn som direkt eller indirekt utsätts för sådant våld skall ges ett så bra rättsligt skydd som möjligt.²⁰⁰

---

¹⁹⁵ SOU 2001:71, Barnmisshandel. Att förebygga och åtgärda, s. 337.

¹⁹⁶ SOU 2001:71, Barnmisshandel. Att förebygga och åtgärda, s. 332.

¹⁹⁷ Erinras kan i detta sammanhang att kommittén mot barnmisshandel ansåg att barn som bevittnar våld i sin närmiljö är utsatta för psykisk misshandel, se tidigare under avsnitt 2.2.2.

¹⁹⁸ Prop. 1997/98:55, Kvinnofrid, s. 78.

¹⁹⁹ SOU 2001:71, Barnmisshandel. Att förebygga och åtgärda, s. 122, s. 334ff.

²⁰⁰ Prop. 2002/03:53, Stärkt skydd för barn i utsatta situationer m.m., s. 68f.

5 Analys

5.1 Kan företeelsen att låta barn bevittna våld anses rymmas i gällande rätt?

5.1.1 Introduktion

Beträffande barn som under olika omständigheter bevittnar våld mot närstående och frågan huruvida ett brott därigenom kan anses ha förövats mot barnen kan idag konstateras att det egentligen brister redan vid första gärningsrekvisitet. En straffbelagd gärning²⁰¹ är inte för handen då en uttrycklig kriminalisering härom saknas. Såvida det inte går att inrymma företeelsen att låta barn bevittna dylikt våld under någon redan befintlig brottsrubricering, som här BrB 3:5 eller BrB 4:7, har man istället att se på huruvida en kriminalisering härav kan respektive bör ske.

5.1.2 BrB 3:5 mot bakgrund av förarbeten, FB 6:1 samt BK art 19

En diskussion utifrån FB 6:1 och BK art 19, vilka är de regleringar som utgör utgångspunkten avseende barn som far illa, kan med fördel föras kring BrB 3:5 då bestämmelsen om misshandel är den straffbestämmelse som ligger nära till hands vid våld mot barn. Brottsbalkens bestämmelse om misshandel avser enligt förarbetena i princip endast fysisk misshandel, med undantag för medicinskt påvisbara psykiska lidanden. Som tidigare nämnts finns det idag ingen särskild reglering avseende misshandel av barn utan BrB 3:5 används även i dessa fall. Frågan är då hur väl brottsbalkens misshandelsbestämmelse och dess tillämpning vid brott mot barn korresponderar med agaförbudet i FB 6:1 respektive skyddet mot övergrepp i familjen i BK art 19. Förbudet mot barnaga omfattar både fysisk och psykisk misshandel av barn och även om uttrycket ”annan kränkande behandling” inte exemplifierades i förarbetena torde det kunna rymma också de barn som bevittnar våld mot närstående. Även BK art 19 skyddar barn mot såväl fysiskt som psykiskt våld i familjen.²⁰² När dessa regleringar kom i slutet av 1970- respektive 1980-talet avsågs förmodligen inte att också barns bevittnande av våld skulle omfattas men samhället förändras och idag torde kraven på att barn skall skyddas vara än högre ställda. Att tolka in barns bevittnande av våld i FB 6:1 och BK art 19 är därför inte en alltför långtgående tolkning, särskilt då båda bestämmelserna redan rymmer olika former av psykiskt våld. Till skillnad från BrB 3:5 görs varken i FB 6:1 eller

²⁰¹ Se Jareborgs så kallade gärnings- och ansvarsschema i boken Allmän kriminalrätt, s. 38.

²⁰² Även annan lagstiftning som rör barn omfattar både fysisk och psykisk misshandel. Se exempelvis SoL 14:1, 3 st. enligt vilken anmälningskyldighet för verksamma inom familjerådgivning föreligger vid både fysisk och psykisk misshandel av barn samt LVU 2 § om tvångsvård av barn i situationer då fysisk eller psykisk misshandel är för handen.

i BK art 19 någon åtskillnad mellan svårare psykiskt lidande och psykiskt lidande av lindrigare slag. Det kan då ifrågasättas om inte brottsbalkens bestämmelse om misshandel, åtminstone när det rör barn, bättre borde överensstämma med FB 6:1 och BK art 19 och följaktligen rymma all psykisk misshandel, inte endast medicinskt påvisbara former. Förbudet mot barnaga respektive barnkonventionens skydd mot övergrepp i familjen riskerar annars att bli regleringar utan udd. Visserligen uttrycks i förarbetena till BrB 3:5 att det ankommer på rättstillämpningen att närmre dra en gräns för det psykiska lidande som skall omfattas av bestämmelsens rekvisit ”sjukdom” men hitintills saknas praxis från Högsta domstolen härom. I vägledande praxis har således ställning inte tagits till om utrymme för lindrigare psykisk misshandel av barn kan finnas i BrB 3:5.

Barns bevittnande av våld mot närstående, som enligt forskning, rapporter och litteratur är en form av psykisk misshandel av barnet, kan alltså endast falla under BrB 3:5 om det medicinskt går att påvisa ett psykiskt lidande hos barnet. Dessförinnan krävs också att barnet ses som målsäganden antingen i förhållande till det utövade våldet eller genom att de själva anses ha utsatts för brott.²⁰³ Det torde därmed egentligen kunna konstateras att barns bevittnande av våld inte, varken enligt förarbeten eller vägledande praxis, rymms i BrB 3:5. En sådan ordning kan kritiseras. I dag ställs höga krav på regleringen kring barn som far illa vilket exempelvis framgår av både propositionen om stärkt skydd för barn i utsatta situationer och den aktuella promemorian om barnen i brottets skugga.²⁰⁴ Att BrB 3:5 inte synes omfatta annat än svåra medicinskt påvisbara psykiska lidanden gör att det kan ifrågasättas om svensk rätt i detta sammanhang verkligen ger utsatta barn det särskilda skydd som de har rätt till enligt BK art 19 och konventionens preambel. Barn som bevittnar våld mot närstående utsätts ofta för svåra trauman och följderna kan få långtgående konsekvenser för barnen, i värsta fall livslånga. Skadorna som dessa barn åsamkas torde emellertid långt ifrån alltid medicinskt gå att påvisa. Vi hamnar då i en situation där vi med största säkerhet vet att dessa barn har utsatts för en form av psykisk misshandel men där det inte går att utdöma något straffrättsligt ansvar för misshandel enligt BrB 3:5. I likhet med vad som sägs i den nu aktuella promemorian beträffande att barn som bevittnar upprepat våld mot närstående torde kunna presumeras drabbas av psykiska besvär som utgör en ersättningsgill personskada i skadeståndslagens mening torde på samma sätt ett svårare psykiskt lidande kunna presumeras för dessa barn i enlighet med bestämmelsen om misshandel i brottsbalken. Den psykiska skadan skulle därmed inte för straffrättsligt ansvar medicinskt behöva påvisas i de fall som rör barn. Ett dylikt synsätt borde ligga mer i linje med FB 6:1 och BK art 19 än nuvarande ordning. Att låta barn bevittna våld mot närstående skulle då, som den psykiska misshandel det faktiskt är, kunna rymmas i nuvarande bestämmelse om misshandel. Att eftersträva en sådan bättre korrespondens mellan FB 6:1 respektive BK art 19 och BrB 3:5 avseende psykisk misshandel torde inte vara detsamma som att förespråka en särreglering av

²⁰³ Se mer om diskussionen kring begreppet målsägande i avsnitt 5.1.4.

²⁰⁴ Se prop. 2002/03:53, Stärkt skydd för barn i utsatta situationer m.m. och Ds 2004:56, Barnen i brottets skugga.

barnmisshandel i stort såsom kommittén mot barnmisshandel definierade det.²⁰⁵

Frågan är emellertid om en dylik utvidgning av och presumtion vid BrB 3:5 är det mest lämpliga tillvägagångssättet för att lösa problematiken avseende avsaknaden av straffrättslig reglering vid psykiskt våld mot barn. Vid ett sådant tillvägagångssätt skulle det i mycket bli upp till rättstillämpningen att avgöra om presumtionen i det enskilda fallet kan hållas för riktig. Svåra gränsdragningsproblem skulle då uppstå och resultera i ett högst oklart rättsläge för samtliga parter. Att inrymma barns bevitnande av våld mot närstående under presumerad psykisk misshandel i BrB 3:5 kan därför inte ses som ett alternativ helt förenligt med barnperspektivet respektive principen om barnets bästa. Ett barnperspektiv talar snarare för att all reglering som rör barn skall vara så tydlig och förutsägbar som möjligt.

5.1.3 BrB 4:7 mot bakgrund av förarbeten och här aktuellt rättsfall

Oberoende av diskussionen ovan huruvida barns bevitnande av våld kan sägas rymmas i brottsbalkens bestämmelse om misshandel aktualiserades sommaren år 2005 i två rättsfall frågan om företeelsen att låta barn bevittna våld mot en närstående kunde ses som ett ofredande riktat mot barnen. Eller annorlunda uttryckt om ett sådant beteende kunde rymmas i BrB 4:7. Tingsrätterna respektive riksåklagaren var av en åsikt medan Svea hovrätt och senare även Högsta domstolen var av en annan. Tingsrätterna fäste vikt vid förarbetenas uttalande om att straffansvar för ofredande genom hänsynslöst beteende förutsätter att handlingen enligt en objektiv värdering har utgjort en kännbar fridskränkning. Barns bevitnande av, som det i fallen rörde sig om, upprepad och allvarlig våldsbrottslighet mot närstående ansågs av tingsrätterna utgöra en sådan kännbar fridskränkning och ett brott enligt BrB 4:7 hade därmed riktats mot barnen. Hovrätten och Högsta domstolen pekade emellertid på att varken de i lagtexten uppräknade fallen, förarbetena eller praxis ger stöd för att personer som bevittnar våld kan rymmas i bestämmelsen om ofredande. Enligt Högsta domstolen skulle en sådan tolkning av BrB 4:7, trots att det rör sig om barn, utgöra en alltför pressad tolkning. Såsom riksåklagaren riktigt anförde torde det emellertid inte vara en alltför långtgående tolkning att se det långvariga och upprepade psykiska lidande som barnen utsattes för då de bevittnat våld mot mamman som ett hänsynslöst beteende riktat mot dem.²⁰⁶ Det handlar ju om barn. Att låta barn bevittna dylikt våld skulle i så fall rymmas i ett av de fall som uppräknas i bestämmelsen om ofredande nämligen i ”annat hänsynslöst beteende”. Mot hovrättens och Högsta domstolens påpekande att inte heller förarbetena ger något stöd för att under ofredande rymma personer som bevittnar våld kan anföras det som uttalades i förarbetena till den höjning av straffmaximum för ofredande som genomfördes år 1993. Då betonades

²⁰⁵ Se mer om särreglering i avsnitt 5.2.1.

²⁰⁶ Se mer om diskussionen kring målsäganden i nästföljande avsnitt.

särskilt att systematiska och omfattande trakasserier såsom mobbing eller ”annat psykiskt våld” kan utgöra ofredande. Barns bevitnande av upprepat våld mot närstående torde kunna ses som sådant annat psykiskt våld. Om situationer där någon drar undan en stol för en annan person så att vederbörande ramlar när han skall sätta sig ned kan anses utgöra ett hänsynslöst beteende och därmed konstituera ansvar för ofredande²⁰⁷ borde också beteendet att utsätta barn för bevitnande av våld mot närstående kunna utgöra ett ofredande i form av psykiskt våld riktat mot barnen. Givetvis är det, som hovrätten framhöll, av största vikt att straffbestämmelser tolkas restriktivt men med tanke på de skador och psykiska men som kan drabba dessa barn torde det inte vara oskäligt att se detta som ett hänsynslöst beteende och rymma det under bestämmelsen om ofredande i BrB 4:7.

Det är möjligt att hovrättens och Högsta domstolens avgöranden hade blivit annorlunda om pappan inte varit åtalad även för grov fridskränkning. I Högsta domstolen befanns pappan således skyldig till andra gärningar mot barnen, vilka sammantaget resulterade i ansvar för grov fridskränkning och ett fängelsestraff. Om pappan emellertid endast stått åtalad för att ha ofredat barnen hade Högsta domstolen kanske kommit fram till att ofredandebestämmelsen i detta fall rymde barnens bevitnande av våldet. En sådan slutsats torde dock inte kunna dras eftersom både hovrätten och Högsta domstolen i sina domskäl beaktar och sedan vid straffmätningen också tillämpar den särskilda straffskärpningsgrunden i BrB 29:2, 8p. Att utöver det utvidga utrymmet för BrB 4:7 ansågs av Högsta domstolen som en dubbelbestraffning. Frågan är huruvida det verkligen skulle vara lämpligt att utvidga BrB 4:7 på detta sätt och låta barns bevitnande av våld mot närstående inrymmas härunder. En sådan tillämpning av BrB 4:7 kan, såsom Högsta domstolen i sin dom påpekade, ge upphov till svåra gränsdragningsproblem i andra fall där någon bevittnat våld. Häremot kan emellertid anföras att barn i sig torde kunna utgöra särskilda skäl för just en sådan tillämpning. Högsta domstolens domskäl kan vidare läsas så att det som domstolen ställer sig negativ till är att det är rättstillämpningen som skall avgöra denna fråga om utvidgande av BrB 4:7. Det är troligen bättre med en uttrycklig reglering av de fall då barn bevittnar våld istället för att rättstillämpningen gång efter annan skall ha att avgöra frågan, nästa gång vid en annan brottsrubricering än ofredande. Frågan om barns bevitnande av våld är något som lagstiftaren bör ta ställning till.

5.1.4 Begreppen målsägande och brottsoffer mot bakgrund av doktrin och här aktuellt rättsfall

Tvekan råder inte om att barn som bevittnar våld mot närstående är offer för brott. Frågan är dock om de är offer för brott i betydelsen att de är brottsoffer till det utövade våldet mellan exempelvis föräldrarna eller om de

---

²⁰⁷ Om detta exempel se Beckman m fl, Kommentarer till Brottsbalken I, s. 208.

genom bevittrandet i sig kan sägas direkt ha utsatts för ett brott. I åtanke bör alltså ha att vi i dessa fall har att göra med brott dels i form av det utövade våldet och dels eventuellt i form av företeelsen att låta barn bevittna detta våld. Enligt RB 20:8, 4 st. är målsäganden den mot vilken ett brott är begånget eller som därav blivit förnärmat eller lidit skada. Målsäganderätt förutsätter således en brottslig gärning. För att de bevittnande barnen skall kunna vara målsäganden krävs därför antingen att de ses som målsägande i förhållande till det utövade våldet eller att de själva anses ha utsatts för ett brott i och med bevittrandet. Frågan om vem som är målsägande till ett brott är, vilket framgår av redogörelsen i avsnitt 3.2 samt här aktuellt rättsfall, inte alltid helt klart. De tre rekvisiten i RB 20:8 är vagt formulerade och någon större klarhet i hur de skall tolkas ges inte heller i doktrin. Trots att det kanske inte går att sluta sig till att det våld som utövas inför barnen även, enligt första rekvisitet i RB 20:8, begås mot barnen torde det såsom riksåklagaren gör inte vara alltför kontroversiellt att påstå att barn som bevittnar våld mot närstående blir förnärmade härav. Enligt doktrin öppnar detta andra rekvisit i RB 20:8 upp för en mer extensiv tillämpning av målsäganderätten. Högsta domstolens uttalande i fallet om att det generellt sett för barn måste innebära en stor påfrestning att bevittna våld mot närstående skulle då kunna tas som argument vid alla brottsrubriceringar för att de bevittnande barnen inte enbart subjektivt känner sig förnärmade av brottet. Bevittnande av våld är en form av kränkande psykiskt våld. Att se barnen i dessa fall som målsägande är därför en skälig tolkning. Barn som bevittnar dylikt våld skulle eventuellt även kunna ses som målsäganden genom att de i enlighet med det tredje rekvisitet har lidit skada av brottet. Av doktrin framgår att den som är skadeståndsberättigad på grund av ett brott bör vara att se som målsäganden om inte särskilda skäl kan anföras häremot. Den nu aktuella promemorians förslag om införande av en särskild rätt till brottsskadeersättning för barn som bevittnar våld medför att dessa barn kan bli direkt ersättningsberättigade av staten, utan att en rätt till skadestånd måste ha förelegat. Det kan då anföras att dessa barn framöver i linje med det som uttalas i doktrin bör ses som målsäganden till det utövade våldet. Mot det kan framhållas att barnen inte personligen har utsatts för brottet, vilket normalt krävs för målsäganderätt.

Det torde trots sistnämnda finnas visst utrymme för att genom tolkning av rekvisiten i RB 20:8 se de bevittnande barnen som målsäganden i förhållande till det utövade våldet. Av doktrin framgår emellertid att det istället för en tolkning av dessa rekvisit är straffbestämmelsernas skyddsintresse som drar upp gränserna för målsäganderätten.²⁰⁸ Man har då att se på varje enskild straffbestämmelse och vilka intressen den skyddar. Brottsbalkens systematik och indelning av brotten i brott mot person, allmänheten och staten ger en viss ledning men härutöver måste även själva straffbudet och dess förarbeten analyseras för att skyddsintressena skall kunna utrönas.²⁰⁹ Avseende barn som bevittnar våld mot närstående har vi alltså beträffande det utövade våldet klara brottsoffer men långt ifrån klara

---

²⁰⁸ Ekelöf, Rättegång II, s. 67f och Olivecrona, Rättegången i brottmål enligt RB, s. 72ff, s. 79.

²⁰⁹ Heuman, Målsägande, s. 47f.

målsäganden. Istället för att gå den nyss beskrivna omständliga vägen via respektive straffbestämmelsens skyddsintresse är det förmodligen bättre att se barnen som direkt utsatta för ett brott i och med själva bevitnandet. Svea hovrätt, i det här aktuella fallet, framhöll emellertid att brottet i denna del av målet inte kunde anses ha riktats mot barnen och ansvar för ofredande kunde således enligt hovrätten inte utgå. Riksåklagaren ansåg i sin tur att det faktum att själva våldet hade utövats mot mamman inte uteslöt att det hänsynslösa beteendet av pappan att utöva våldet inför barnen varit riktat mot dem. Samma resonemang torde kunna föras beträffande annan brottslighet än BrB 4:7, till exempel vid BrB 3:5. Även om våldet har riktats mot någon annan och barnet mer är att se som en tredje man har "sjukdom" i form av psykisk misshandel riktats mot barnet. Att bestämmelsen om ofredande skulle skydda individer som bevittnar våld fann dock Högsta domstolen varken framgå av lagmotiv eller praxis. Att se dessa barn utsatta för brott genom själva bevitnandet och därmed direkta målsäganden har således visats vara högst svårt. Att inrymma företeelsen barns bevitnande av våld under gällande reglering görs således inte utan invändning. En nykriminalisering måste istället ske. I detta sammanhang gör den aktuella promemorians förslag om förtydligande av socialtjänstens ansvar för barn som bevittnar våld varken till eller från. Det enda som slås fast genom ett sådant tillägg är att dessa barn är offer för brott, något som redan torde vara allmänt vedertaget. Fortfarande avses i promemorian med begreppet brott det utövade våldet och inte tvingandet att bevittna detta våld i sig.

5.2 Kan och bör beteendet att låta barn bevittna våld kriminaliseras? – Kriminalpolitiska aspekter i synnerhet

5.2.1 Kommentar till definitionen av begreppet barnmisshandel och särreglering härav

Sett ur ett barnperspektiv är det av stor vikt att begreppet barnmisshandel ges ett mer bestämt innehåll än vad det har idag, vilket även kommittén mot barnmisshandel framhöll i sitt slutbetänkande. Först då blir samhällets syn härpå tydlig och ett samarbete mellan olika myndigheter och organisationer underlättas. Vidare torde en vedertagen definition av barnmisshandel möjliggöra för utsatta barn att sätta ord på det som de upplever. Kommitténs föreslagna definition av barnmisshandel var emellertid vid och omfattade alltifrån grovt fysiskt våld mot barn till försummande av barns grundläggande behov. En sådan definition spänner över fler handlingar än vad som idag kan medföra straffrättsligt ansvar. Att kriminalisera samtliga handlingar som ryms i en dylik definition av barnmisshandel skulle innebära att flertalet av de principer för kriminalisering vilka redogörs för i kapitel 4, om exempelvis krav på skada och enbart i yttersta fall, skulle behöva frångås. En sådan fullständig kriminalisering av begreppet barnmisshandel torde därmed inte vara ett genomförbart alternativ. Om en definition av

barnmisshandel emellertid inte fullt ut tillåts korrespondera med straffrättsligt ansvar kan värdet av en sådan definition ifrågasättas. Med stor sannolikhet skulle en sådan ordning skapa oklarhet. Något som barnet har utsatts för är kanske enligt en dylik vidsträckt definition att se som barnmisshandel men förövaren kan inte ställas till straffrättsligt ansvar för sin gärning. En bättre lösning än att införa en ur straffrättslig synvinkel haltande definition av begreppet barnmisshandel torde, som regeringen också anför, vara att alltid ta en utgångspunkt i FB 6:1 respektive BK art 19. Kommitténs förslag till definition av barnmisshandel kan sedan med fördel användas som en referensram av myndigheter och organisationer som kommer i kontakt med utsatta barn. Kanske är det enda sättet att skapa en något mer homogen syn på termen barnmisshandel. Risken med en sådan lösning är dock givetvis att begreppet barnmisshandel även framöver i viss mån förblir oklart.

Trots att det alltså inte torde vara genomförbart att fullständigt kriminalisera barnmisshandelsbegreppet kan det ifrågasättas om inte misshandel av barn, som hör till de allra grövsta brotten i dagens samhälle, borde särregleras.²¹⁰ En särreglering av misshandel mot barn kan emellertid, såsom kommittén mot barnmisshandel anförde, bli komplicerad att genomföra eftersom långt fler brottsrubriceringar än misshandel kan aktualiseras vid våld mot barn. Även beträffande andra brott än misshandel riktade mot barn skulle det behöva övervägas om en särreglering borde ske. Påpekas kan här att en diskussion om kriminalisering av företeelsen att låta barn bevittna våld mot närstående inte nödvändigtvis behöver sammanfalla med en diskussion om särreglering av misshandel mot barn som helhet. Många former av våld mot barn ryms redan idag under befintliga straffbestämmelser såsom till exempel misshandel, olaga hot, ofredande och sexuellt utnyttjande av underårig. Som framgår ovan i avsnitt 5.1 är emellertid barns bevittnande av våld svårt och nästintill omöjligt att rymma under gällande rätt, något som även Högsta domstolens avgörande i det aktuella fallet visar på. Kommittén mot barnmisshandel framhöll i sammanhanget att de former av barnmisshandel som rättsväsendet framförallt saknar möjlighet att utdöma straffrättsligt ansvar för är just olika slags psykisk misshandel, däri då inbegripet barn som bevittnar våld mot närstående. Trots att man konstaterade att psykisk misshandel av barn, med hänsyn till barns särskilda sårbarhet, är mer allvarligt än detsamma av en vuxen fann kommittén sammanfattningsvis att ett utökande av kriminalisering av psykiskt våld mot barn inte skulle ske. Man ifrågasatte, med den låga upptäcktsrisken i beaktande, effektiviteten hos en sådan utökning och hade farhågor att en bestämmelse om lindrigare psykisk misshandel skulle bli alltför vag och vidsträckt. Utöver det som diskuterades i avsnitt 5.1.2 om utvidgande av området för psykisk misshandel för barn i BrB 3:5 kan här framhållas att barn som bevittnar våld

---

²¹⁰ Vid en sådan särreglering skulle dock olika lagstiftningstekniska problem göra sig gällande såsom till exempel hur man i vid särregleringen skulle förhålla sig till situationer där gärningsmannen och offret är i ungefär samma ålder. Det kan vidare ifrågasättas om det är lämpligt att införa ännu ett brott, se BrB 6:4, där förövarens kunskap om offrets ålder är av avgörande betydelse. Se bet. 2002/03:SoU15, Stärkt skydd för barn i utsatta situationer m.m., s. 44.

mot närstående och då utsätts för en form av psykisk misshandel är en relativt klart avgränsad grupp av offer. En utökad kriminalisering av just denna form av psykiska misshandel skulle därför inte behöva bli så oprecis och omfattande som kommittén befarade. Inte heller behöver det i dessa fall bli tal om en låg upptäcktsrisk och låg effektivitet av straffbestämmelsen eftersom barns bevitnande av våld äger rum samtidigt som annan brottslighet vilken i sin tur förhoppningsvis upptäcks. Det torde således vara öppet huruvida en kriminalisering av beteendet att låta barn bevittna våld mot närstående kan respektive bör ske.

5.2.2 Kan en kriminalisering härav ske?

För att besvara den fråga som formulerats i rubriken till detta avsnitt måste de allmänna principer för kriminalisering om varför respektive när man kan kriminalisera, vilka redogjorts för i kapitel 4, beaktas. Till en början ställs då frågan vilka syften som skulle kunna motivera och ligga bakom en kriminalisering av företeelsen att låta barn bevittna våld mot närstående. Generellt syftar kriminaliseringar till att förhindra icke önskvärda handlingar. Ett allmänpreventivt syfte, en allmänt avskräckande funktion förenad med en moral- och vanebildande effekt, samt en symbolfunktion, statens utpekande av gärningen som socialt förkastlig, utgör alltså kriminaliseringens främsta syften. Genom en kriminalisering i dessa fall skulle man därmed vilja avskräcka människor från beteendet att låta barn bevittna våld mot närstående. Härutöver skulle det önskas att kriminaliseringen verkade i en moralbildande riktning så att ett sådant beteende enligt människors egna normer blir förkastligt och staten skulle visa att beteendet är oacceptabelt i dagens samhälle. Vilka reella verkningar en sådan kriminalisering sedan skulle få är en annan sak. Det kan anföras att upptäcktsrisken av en dylik brottslighet skulle bli låg dels eftersom denna typ av kriminalitet ofta äger rum i hemmen och dels eftersom det rör barn som inte alltid berättar om vad de har upplevt. Mot detta står det faktum att barns bevitnande av våld alltid sker i samband med annan brottslighet, det utövade våldet, vilket talar för att denna företeelse istället relativt lätt skulle gå att upptäcka. Även om en viss nykriminalisering bedöms kunna bli ineffektiv kan den, om den ses ur ett helhetsperspektiv som en del av rättssystemet, få en handlingsdirigerande verkan. En kriminalisering av beteendet att låta barn bevittna våld skall därmed ses i en större kontext där idag ständigt ny rättslig reglering tillkommer för att tillvarata barns särskilda intressen och särskilda behov av stöd och hjälp. En dylik nykriminalisering skulle då ytterligare verka i handlingsdirigerande riktning bort från våld. Avskräckningseffekten förstärks vidare genom att majoriteten av människorna i dagens samhälle även om en kriminalisering härom inte finns faktiskt avstår från att låta barn bevittna våld. Ineffektivitet hos ett straffhot kan emellertid förutom låg upptäcktsrisk bero även på att det finns en diskrepans mellan normerna i strafflagen och de faktiska sociala normerna i samhället. Att så skulle vara fallet här kan man med stor sannolikhet bortse ifrån då flertalet människor torde vara av åsikten att det är förkastligt att låta barn bevittna våld mot närstående. Även om fullständig enighet i nuläget

inte råder i frågan huruvida ett dylikt beteende skall utgöra ett brott eller inte torde allmänt gälla att införandet av ny lagstiftning också på lång sikt kan förändra människors attityder i förhållande till ett visst beteende. Ett exempel på detta, som för visso inte är av straffrättslig art, kan förbudet mot barnaga i FB 6:1 sägas utgöra. Detta förbud har med stor sannolikhet under en lång tidsperiod bidragit till att minska toleransen och acceptansen av våld mot barn.

Om då en kriminalisering av företeelsen att låta barn bevittna våld mot närstående bedöms kunna motiveras utifrån ovan nämnda syften ställs nästa fråga huruvida detta är en gärningstyp som förtjänar att kriminaliseras. Finns det något intresse som är värt att skydda genom en sådan kriminalisering? Mänskligt välbefinnande och liv står högt på rangordningen avseende skyddsobjekt och gärningar riktade mot den enskildes kroppsliga integritet, såväl fysiskt som psykiskt, borde om något ges företräde i kampen mot brottsligheten. Kriminaliseringar härom torde ses som socialt försvarbara. Att idag, år 2005, se barn som bevittnar våld mot närstående som relevanta skyddsobjekt är en självklarhet och skyddsintresset för en straffbestämmelse om barns bevittnande av våld skulle givetvis vara de utsatta bevittnande barnen. Även om ett skyddsvärt intresse i dessa fall finns skall ihåggkommas att kriminalisering endast bör ske i de fall där det rör sig om särskilt skyddsvärda objekt och särskilt förkastliga handlingar. Att barn i allmänhet är särskilt skyddsvärda objekt är odiskutabelt och överensstämmer med det faktum att ständigt nya rättsliga åtgärder vidtas för att på ett eller annat sätt skydda barn. På grund av sin beroendeställning i förhållande till närstående vuxna är sedan barn som växer upp med våld i sin hemmiljö ytterst utsatta och därmed synnerligen skyddsvärda. Förutom dessa krav på särskilt skyddsvärda intressen och högst förkastliga handlingar ställs i regel också ett krav, för att kriminalisering skall få ske, på att gärningen medför skada. Gärningstyper som innebär en direkt kränkning, skada, av skyddsintresset motiverar alltså oftast en kriminalisering medan handlingar som enbart innebär en risk för skada endast motiverar kriminalisering vid de allra viktigaste skyddsintressena. När det gäller barns bevittnande av våld mot närstående rör vi oss just vid sådana gärningar som innebär risker för skada mot ett av våra viktigaste skyddsintressen; barn. En direkt skada torde i dessa fall inte alltid kunna konstateras men skadorna kan på sikt bli oerhört svåra och en så kallad riskkriminalisering kan i dessa fall vara på sin plats. Handlandet att låta barn bevittna våld mot närstående är ju typiskt sett, med följderna i beaktande, högst fareframkallande. Vid en kriminalisering av här aktuellt slag skulle principerna om konformitet och skuld på ett sedvanligt sätt aktualiseras. Båda skuldformerna, uppsåt respektive oaktsamhet, torde då kunna grunda ansvar eftersom en individ som låter ett barn bevittna våld mot en närstående måste ha alternativt borde ha insett att barnet riskerade att skadas härav. Vid ett användande av en riskkriminalisering skall uppmärksammas att inte enbart kravet på skada eftersätts, utan i viss mån undergrävs även kravet på skuld. Detta eftersom en handling allt oftare riskerar att bestraffas enbart med beaktande av att lagen har överträtts. Som har framhållits i doktrin har vi idag en trend som pekar på ett ökat

användande av dylika riskkriminaliseringar, och därigenom avvikelser från det idealtypiska brottet, och om det är något område som berättigar dylika lagstiftningar så torde det vara handlingar mot barn. Vid en sådan kriminalisering av dessa fall, där barn bevittnar våld mot närstående, ges alltså en offensiv syn på strafflagstiftningen företräde framför den annars mer eftersträvansvärda och humana defensiva modellen enligt vilken kriminalisering endast bör ske i yttersta fall och som sista utväg.

Sammanfattningsvis torde frågan huruvida en kriminalisering kan ske av beteendet att låta barn bevittna våld mot närstående kunna besvaras jakande, dock under förutsättning att det i dessa fall intas en mer offensiv hållning avseende principerna för kriminalisering.

5.2.3 Bör en kriminalisering härav ske?

Frågan är sedan om denna företeelse är något som bör kriminaliseras. Vid en diskussion om en kriminalisering av ett visst beteende skall ske eller inte måste alltid en presumtion mot kriminalisering vederläggas. För att en kriminalisering skall införas bör den framstå som rationell, effektiv, socialt försvarbar och human. Mindre ingripande medel bör användas före en kriminalisering om de bedöms tillräckligt kunna skydda det aktuella intresset. Frågan är då hur samhället på ett så bra sätt som möjligt skyddar och hjälper barn som bevittnar våld mot närstående.

Argument som kan anföras för en kriminalisering av dessa fall är att våld inom familjen, som det i flertalet fall rör sig om, måste synliggöras och inte förnekas. Det är av stor vikt att de barn som bevittnar våld i familjen kan uttrycka vem som är ansvarig för våldet. Personen som har begått de brottsliga handlingarna måste ta sitt ansvar. Först då kan brottsoffren, ofta mamman och de bevittnande barnen, bli synliggjorda och fria från känslor av skuld och skam.²¹¹ Att införa en straffrättslig reglering härom skulle eventuellt hjälpa dessa barn att bryta den tystnad som ofta präglar familjer där våld förekommer. Samhällets avsaknad av reglering i denna fråga förmedlar till barnen att det som barnen utsätts för i och bevittnandet inte är något brott mot dem. Som framgår i denna uppsats har på senare tid det faktum att barn som bevittnar våld far illa och många gånger drabbas av psykiskt lidande vunnit erkännande. Till och med i statliga utredningar och propositioner kommer numera detta till uttryck.²¹² I den aktuella departementspromemorian uttalas vidare att det är viktigt att synliggöra att det våld som många barn blir vittne till i hemmet också är ett övergrepp gentemot barnen.²¹³ I promemorian görs dock detta genom förslag till andra mindre ingripande åtgärder än kriminalisering. Ett av dessa förslag är införandet av en särskild möjlighet till brottsskadeersättning för barn som bevittnar våld. Genom en sådan ersättning är det emellertid staten som

---

²¹¹ Metell m fl, Barn som ser pappa slå, s. 49, s. 53.

²¹² Se SOU 2001:72, Barnmisshandel. Att förebygga och åtgärda, och prop. 2002/03:53, Stärkt skydd för barn i utsatta situationer m.m.

²¹³ Ds 2004:56, Barnen i brottets skugga, s. 28.

direkt tar på sig ansvaret för den materiella compensationen till barnet och den egentlige förövaren osynliggörs. Det kan då bli svårt för barnen att identifiera den verkligt ansvarige individen och ifrågasättas kan vad staten genom en sådan ordning kommer att förmedla till barnen. De ses som tillräckligt mycket offer för att bli berättigade en ekonomisk ersättning enligt brottsskadelagen men de ses inte som målsägande enligt rättegångsbalken. Att förklara logiken för barn i ett sådant system torde inte vara det lättaste. Framhållas kan också att långt ifrån alla de 100 000-200 000 barn som varje år bevittnar våld mot närstående kommer att erhålla en dylik brottsskadeersättning. I promemorian nämns den låga siffran cirka 100 barn per år. Majoriteten av dessa barn kommer således inte att ersättas.

Principen om barnets bästa har två sidor, en subjektiv respektive en objektiv, vilka båda skall beaktas på kriminaliseringsnivån. Ett objektiva perspektiv kan här sägas utgöras av den forskning och de rapporter som visar att barn som bevittnar våld mot närstående far psykiskt illa. Den subjektiva sidan ligger sedan i respektive barns bästa i det enskilda fallet. För att en kriminalisering skall vara ändamålsenlig och tjäna sina syften om allmänprevention och symbolfunktion krävs kunskap och kännedom om verkligheten. Verkligheten för barn som bevittnar våld mot närstående är just att de misshandlas psykiskt och traumatiseras. En kriminalisering av detta torde alltså kunna sägas överensstämma med den objektiva sidan av barnets bästa. Det enskilda barnet som utsätts för någon form av våld, bevittnande av våld inkluderat, har främst ett behov av annan hjälp och annat skydd än ingripande straffrättsliga åtgärder. Det nu aktuella förslaget i promemorian om tydliggörande i socialtjänstlagen av de bevittnande barnens offerstatus ställer ökade krav på socialtjänsten att uppmärksamma dessa barn, vilket förhoppningsvis leder till att barnen får bättre hjälp och mer skydd. Sett ur det enskilda barnets perspektiv torde emellertid en straffrättslig bedömning av det inträffade heller inte vara helt utan betydelse. En kriminalisering av företeelsen samt fällande dom i frågan är ett signum på att rättsväsendet lyssnar på barnets berättelse och håller den för trovärdig. Det kan nu emellertid hävdas att tillräckligt med skyddande åtgärder redan har vidtagits för att stödja och tillvarata rättigheterna hos de barn som bevittnar våld mot närstående. Den särskilda straffskärpningsgrunden i BrB 29:2, 8p medför till exempel att gärningsmännen bakom det våld som bevittnas av barn kan ådömas ett svårare straff än annars, inom ramen för den befintliga straffskalan. En åtgärd på kriminaliseringsnivån, utöver denna åtgärd på straffmättningsnivån, kan såsom Högsta domstolen påpekade i här aktuellt fall få karaktären av en dubbelbestraffning. Som riksåklagaren korrekt framhöll lever vi dock idag i en tid där den rättsliga omsorgen för utsatta barn är stor och existensen av en dylik straffskärpningsgrund torde inte kunna stoppa en kriminalisering av här omdiskuterad företeelse. Härutöver ges, som tidigare nämnts, barn som bevittnat våld troligen snart en särskild möjlighet till ersättning enligt brottsskadelagen och det tydliggörs i socialtjänstlagen att barnen är offer för brott. De bevittnande barnen ses dock fortfarande inte själva som utsatta för ett brott och därmed inte heller som målsäganden. Förslagen i den aktuella promemorian signalerar förvisso att samhället ser allvarligt på denna problematik men

enligt Rädda Barnen och Barnombudsmannen är det inte tillräckligt, utan en kriminalisering härom måste enligt dem till.

En konsekvens av en kriminalisering av här aktuellt slag skulle emellertid bli att de bevitnande barnen blir målsäganden och därmed förs in i rättsprocessen. Detta kan anses utgöra ett tungt vägande argument mot en kriminalisering i dessa fall eftersom den rättsliga process vi har idag inte är utformad med barns särskilda behov i åtanke utan gjord för vuxna individer. I doktrin framhålls att barn ofta far illa i rättsliga utredningar och förhandlingar, dels på grund av att deras ställning i rättsprocessen är svag och dels eftersom de ytterligare kan traumatiseras i och med det rättsliga förfarandet.²¹⁴ Långa rättsprocesser torde aldrig vara i linje med barns intresse. En parallell kan dras till den familjerättsliga regleringen, FB och SoL, vilken verkar för att konflikter som rör barn och föräldrar så långt det är möjligt skall lösas utan inblandning av myndigheter och domstolar.²¹⁵ Några av flickorna i den tidigare nämnda undersökningen av Weinehall upplevde att domstolsförhandlingarna skapade otrygghet och en känsla av att vara utlämnad. Flickorna ansåg inte att rättsprocessen efter en våldshändelse var till någon hjälp.²¹⁶ Att dra in barn som bevitnat våld mot närstående som målsägande i rättsprocessen är således inte en helt tillfredsställande lösning. Ett barnperspektiv och ett beaktande av principen om barnets bästa kan med fog användas som argument mot en sådan lösning. Kanske är det istället för en kriminalisering mer lämpligt att som idag endast ha en möjlighet att tillämpa en särskild straffskärpningsgrund, som BrB 29:2, 8p. Om dessutom en rätt till brottsskadeersättning införs och socialtjänstens ansvar för dessa barn tydliggörs kan den rättsliga regleringen beträffande dessa barn sägas ha erhållit en väl avvägd lösning. Åtgärder har vidtagits utan att barnen behöver bli målsäganden i en process. Det skall emellertid ihågkommas att de bevitnande barnen, oavsett om de ses som målsäganden eller inte, i flertalet fall redan är indragna i utredningen av våldsbrottet och i rättsprocessen. Familjeangelägenheter lämnar ingen i familjen oberörd. Likväl som att man kan argumentera mot en kriminalisering av här aktuellt slag genom att anföra att barn kan fara illa i rättsprocessen kan hävdas att det borde vara det vuxna samhällets skyldighet att se till att barn inte far illa i den rättsliga hanteringen. Rättsprocessen borde därför utformas så att barn inte riskerar att ytterligare traumatiseras.²¹⁷ Specialutbildade förhørsledare, advokater, åklagare och domare med särskild barnkompetens torde inte vara en orimlighet i dagens samhälle. Ett större samarbete mellan barnpsykiatrin och rättsväsendet skulle vidare kunna öka barnens välbefinnande i rättsprocessen. Det är utifrån kunskapen om de skador och trauman som barn som bevitnar våld kan drabbas av som samhället skall agera. Processen måste anpassas efter barnen och bli mer pedagogisk så att barnen kan förstå vad som händer under

---

²¹⁴ Lindgren, Pettersson, Häggglund (red.), Utsatta och sårbara brottsoffer, s. 250f.

²¹⁵ Hollander, Nygren, Olsen (red.), Barn och rätt, s. 59. Se FB 6 kap respektive SoL 5:1.

²¹⁶ Weinehall, Att växa upp i våldets närhet, s. 174.

²¹⁷ Redan idag finns exempelvis en särskild lag där barn tillförordnas en ställföreträdare i de fall där det rör sig om brott mot barn av bland annat vårdnadshavaren. Se lag (1999:997) om särskild företrädare för barn.

domstolsförhandlingen. Detta är något som starkt betonas av Barnombudsmannen.²¹⁸ Vi torde därför inte kunna neka barn att bli målsäganden i dessa fall under devisen att de kan fara illa i en eventuell rättsprocess.

Vid en nykriminalisering gäller allmänt att den presumtiva nyttan av en kriminalisering måste vägas mot dess eventuella kostnader. Först när en kriminalisering bedöms rationell, effektiv, socialt försvarbar och human kan presumptionen mot kriminalisering vederläggas. Alla de argument för respektive mot en kriminalisering som har redogjorts för i denna analys måste därför vägas mot varandra. I den här aktuella promemorian betonas att brottsligheten i samhället är ett komplext fenomen och att kriminalisering som enskild metod inte kan lösa det problemet. Brottsförebyggande arbete måste istället innehålla många olika delar och utföras på olika nivåer i samhällsstrukturen. Olika typer av åtgärder skall därför inte ses som alternativ utan som komplement till varandra.²¹⁹ Detta uttalande kan ses så att allt som står i vår makt bör göras för de barn som bevittnar våld. Varför skall vi stanna vid BrB 29:2, 8p och de värdefulla, men långt ifrån heltäckande, ändringsförslagen i den nu aktuella promemorian när steget kan tas fullt ut? Varför inte också kriminalisera företeelsen att låta barn bevittna våld och låta en sådan kriminalisering få samverka med och komplettera de övriga åtgärderna? Både Rädda Barnen och Barnombudsmannen, två samhällsliga aktörer vilka arbetar med barnets bästa och barnperspektivet i fokus, är av åsikten att beteendet att låta barn bevittna våld mot närstående skall ses som ett brott mot barnen. I linje med detta samt de beskyddande kriminalpolitiska ambitioner som återfinns i propositionen om stärkt skydd för utsatta barn och i den aktuella promemorian om barn i brottets skugga²²⁰ kan så framhållas att ett beteende där man låter barn bevittna våld mot närstående skall ses som ett självständigt brott mot barnen. En nykriminalisering måste då ske.

---

²¹⁸ Se debattartikel från Barnombudsmannen 2005-06-01 på <http://www.bo.se/Adfinity.aspx?pageid=4815>.

²¹⁹ Ds 2004:56, Barnen i brottets skugga, s. 71f.

²²⁰ Se prop. 2002/03:53, Stärkt skydd för barn i utsatta situationer m.m. och Ds 2004:56, Barnen i brottets skugga.

6 Avslutande kommentar

I det inledande skedet av denna uppsats var jag, efter att ha läst här aktuella tingsrätts- och hovrättsdomar, av åsikten att barn som bevittnar våld mot närstående klart kan sägas utsättas för ett brott. Forskning, rapportering och litteratur avseende dessa barn befäste min åsikt. En bit in i arbetet började mitt ställningstagande emellertid i viss mån att ändra karaktär och Högsta domstolens avgörande i det ena fallet, som kom i november år 2005, gjorde sitt därtill. Förvisso ansåg jag fortfarande att det moraliskt var en självklarhet att barnen i och med bevittnandet utsätts för ett brott. Juridiskt var det emellertid inte lika självklart. Det visade sig svårt att rymma företeelsen att låta barn bevittna våld mot närstående under gällande rätt. Något vägledande fall från Högsta domstolen om BrB 3:5 och psykisk misshandel finns ännu inte och förarbetena till bestämmelsen om misshandel uppställer mycket höga krav för att psykiskt lidande skall falla under BrB 3:5. En utvidgning i rättstillämpningen av BrB 3:5 vid psykiskt våld mot barn ansåg jag emellertid med hänvisning till risk för otydlighet och barnperspektivet inte helt tillfredsställande. Avseende frågan om barns bevittnande av våld och BrB 4:7 fann jag att detta enligt förarbetena torde gå att rymma under bestämmelsen om ofredande. Högsta domstolen kom emellertid i sitt avgörande i här aktuellt fall fram till motsatt ståndpunkt och kvävde därigenom i princip en sådan argumentation.

Det som återstod då var att undersöka möjligheterna för en eventuell kriminalisering i frågan. Jag satte mig in i ett kriminalpolitiskt tänkande och undersökte om detta överhuvudtaget är något som kan och bör kriminaliseras. Efter att ha tillämpat allmänna kriminaliseringsprinciper på företeelsen att låta barn bevittna våld och sökt argument för respektive mot en kriminalisering stärktes min övertygelse om att detta är något som bör vara ett brott. Enligt min ståndpunkt går det alltså, inte bara moraliskt utan också juridiskt och kriminalpolitiskt, att argumentera för en kriminalisering i dessa fall. Sammantaget anser jag att argumenten för och nyttan av en sådan kriminalisering väger över de negativa konsekvenser den skulle kunna medföra. Vissa negativa följder, som till exempel att det kan vara olämpligt att föra in barnen i rättsprocessen, torde dessutom gå att göra något åt. Barn behöver ett särskilt skydd och det måste därför finnas ett effektivt straffrättsligt system som är anpassat efter deras behov och i vilket varje förövare av våld mot barn tydligt och klart kan identifieras och hållas ansvarig för sina gärningar. En kriminalisering av här aktuellt slag är tillsammans med andra åtgärder, som exempelvis den aktuella promemorians åtgärdsförslag, i mina ögon en tillfredsställande lösning för att på bästa sätt skydda och hjälpa barn som bevittnar våld mot närstående. Lagstiftningen kring barn måste enligt ett barnperspektiv och principen om barnets bästa vara effektiv, förutsägbar och logisk. Den straffrättsliga regleringen bör därför så långt det är möjligt korrespondera med övrig lagstiftning av betydelse för barn. Utöver en sådan särskild kriminalisering av beteendet att låta barn bevittna våld mot närstående och därigenom den

psykiska misshandeln av barnen skulle emellertid också den straffrättsliga regleringen i övrigt för annan psykisk misshandel av barn och vuxna behöva ses över. Dagens bestämmelse om misshandel, BrB 3:5, är enligt min mening inte helt tillfredsställande. Det spörsmålet går dock utanför detta arbete och får därför lämnas därhän, för framtida utredning.

Bilaga

FN:s BK preamble st. 9

som beaktar att, såsom anges i deklARATIONEN om barnets rättigheter, "barnet på grund av sin fysiska och psykiska omognad behöver särskilt skydd och särskild omvårdnad, innefattande lämpligt rättsligt skydd, såväl före som efter födseln",

FN:s BK art 3: Barnets bästa

1. Vid alla åtgärder som rör barn, vare sig de vidtas av offentliga eller privata sociala välfärdsinstitutioner, domstolar, administrativa myndigheter eller lagstiftande organ, skall barnets bästa komma i främsta rummet.
2. Konventionsstaterna åtar sig att tillförsäkra barnet sådant skydd och sådan omvårdnad som behövs för dess välfärd, med hänsyn tagen till de rättigheter och skyldigheter som tillkommer dess föräldrar, vårdnadshavare eller andra personer som har lagligt ansvar för barnet, och skall för detta ändamål vidta alla lämpliga lagstiftnings- och administrativa åtgärder.
3. Konventionsstaterna skall säkerställa att institutioner, tjänster och inrättningar som ansvarar för vård eller skydd av barn uppfyller av behöriga myndigheter fastställda normer, särskilt vad gäller säkerhet, hälsa, personalens antal, och lämplighet samt behörig tillsyn.

FN:s BK art 19: Skydd mot övergrepp

1. Konventionsstaterna skall vidta alla lämpliga lagstiftnings-, administrativa och sociala åtgärder samt åtgärder i utbildningssyfte för att skydda barnet mot alla former av fysiskt eller psykiskt våld, skada eller övergrepp, vanvård eller försumlig behandling, misshandel eller utnyttjande, innefattande sexuella övergrepp, medan barnet är i föräldrarnas eller den ene förälderns, vårdnadshavarens eller annan persons vård.
2. Sådana skyddsåtgärder bör, på det sätt som kan vara lämpligt, innefatta effektiva förfaranden för såväl upprättandet av sociala program som syftar till att ge barnet och dem som har hand om barnet nödvändigt stöd, som för andra former av förebyggande och för identifiering, rapportering, remittering, undersökning, behandling och uppföljning av fall av ovan beskrivna sätt att behandla barn illa samt, om så är lämpligt, förfaranden för rättsligt ingripande.

BrB 3:5

Den som tillfogar en annan person kroppsskada, sjukdom eller smärta eller försätter honom eller henne i vanmakt eller något annat sådant tillstånd, döms för *misshandel* till fängelse i högst två år eller, om brottet är ringa, till böter eller fängelse i högst sex månader.

BrB 3:6

Är brott som i 5 § sägs att anse som grovt, skall för *grov misshandel* dömas till fängelse, lägst ett och högst tio år.

Vid bedömandet huruvida brottet är grovt skall särskilt beaktas, om gärningen varit livsfarlig eller om gärningsmannen tillfogat svår kroppsskada eller allvarlig sjukdom eller eljest visat särskild hänsynslöshet eller råhet.

BrB 4:7

Den som handgripligen antastar eller medelst skottlossning, stenkastning, oljud eller annat hänsynslöst beteende eljest ofredar annan, döms för *ofredande* till böter eller fängelse i högst ett år.

BrB 29:2, 8p.

Såsom försvårande omständigheter vid bedömningen av straffvärdet skall, vid sidan av vad som gäller för varje brottstyp, särskilt beaktas...8. om brottet varit ägnat att skada tryggheten och tilliten hos ett barn i dess förhållande till en närstående person.

FB 6:1

Barn har rätt till omvårdnad, trygghet och en god fostran. Barn skall behandlas med aktning för sin person och egenart och får inte utsättas för kroppslig bestraffning eller annan kränkande behandling.

Förslag till ny paragraf i BrL, 4 a §

*Brottsskadeersättning betalas till ett barn som bevittnat ett brott som varit ägnat att skada tryggheten och tilliten hos barnet i dess förhållande till en närstående person.*²²¹

Förslag till ny lydelse av SoL 5:11

Socialnämnden bör verka för att den som utsatts för brott och dennes anhöriga får stöd och hjälp. Socialnämnden bör härvid särskilt beakta att kvinnor som är eller har varit utsatta för våld eller andra övergrepp i hemmet kan vara i behov av stöd och hjälp för att förändra sin situation. *Nämnden bör också beakta att barn som bevittnat våld eller andra övergrepp av eller mot närstående vuxna är offer för brott och kan vara i behov av stöd och hjälp.*²²²

---

²²¹ Ds 2004:56, Barnen i brottets skugga, s. 12f.

²²² Ds 2004:56, Barnen i brottets skugga, s. 19.

Käll- och litteraturförteckning

Otryckta källor

Telefonsamtal med Daniel Sjölund, rättssakkunnig på kriminalpolitiska enheten vid Justitiedepartementet. Sjölund arbetar för närvarande med Ds 2004:56, Barnen i brottets skugga, och då särskilt den del som berör ändringsförslaget till Socialtjänstlagen. (2005-09-20, kl 10.30 samt 2005-11-04, kl 09.45. Telefonnummer 08-4054374).

Tryckta källor

Bet. 2002/03:SoU15, Stärkt skydd för barn i utsatta situationer m.m.

Dir. 1998:105, Kommittédirektiv om barnmisshandel och därmed sammanhängande frågor.

Ds 2004:56, Barnen i brottets skugga.

Prop. 1962:10, del B, Förslag till Brottsbalk.

Prop. 1978/79:67, Om förbud mot aga.

Prop. 1987/88:120, Om ändring i brottsbalken m.m. (Straffmätning och påföljdsval m.m.).

Prop. 1989/90:107, Om godkännande av FN-konventionen om barnets rättigheter.

Prop. 1992/93:141, Om ändring i brottsbalken m.m.

Prop. 1994/95:23, Ett effektivare brottmålsförfarande.

Prop. 1997/98:55, Kvinnofrid.

Prop. 1997/98:182, Strategi för att förverkliga FN:s konvention om barnets rättigheter i Sverige.

Prop. 2000/01:68, Ersättning för ideell skada.

Prop. 2002/03:53, Stärkt skydd för barn i utsatta situationer m.m.

SOU 1990:92, Våld och brottsoffer.

SOU 1992:80, Kriminologisk och kriminalpolitisk forskning.

SOU 1995:60, del A, Kvinnofrid.

SOU 1996:185, del I, Straffansvarets gränser.

SOU 1997:116, Barnets bästa i främsta rummet.

SOU 2000:42, Barnmisshandel. Polisens och åklagarnas handläggningstider och arbetsmetoder.

SOU 2001:18, Barn och misshandel. En rapport om kroppslig bestraffning och annan misshandel i Sverige vid slutet av 1900-talet.

SOU 2001:72, Barnmisshandel. Att åtgärda och förebygga.

SOU 2001:72, Barnmisshandel. Att åtgärda och förebygga, Bilagedelen.

<http://www.bo.se/Adfinity.aspx?pageid=4815>, 2005-12-13, kl 14.30.

Litteratur

Almqvist Kjerstin, Jansson Staffan, Läkartidningen volym 97 nr 38, 2000, s. 4094-4099, Barn som bevittnat våld.

Almqvist Kjerstin, Jansson Staffan, Tidsskriften Skolhälsovård, nr 1/2004-2005, Förlagshuset Gothia, Stockholm, Barn som bevittnat våld.

Anttila Inkeri, Törnudd Patrik, Kriminologi i ett kriminalpolitiskt perspektiv, Lund 1982, uppl. 1:2, Studentlitteratur.

Arnell Ami, Ekblom Inger, ”och han sparkade mamma...” – möte med barn som bevittnar våld i sina familjer, Stockholm 1999, uppl. 1, Rädda Barnen.

Aspelin Erland, NTfK 1986 s. 116-131, Kriminalpolitik efter brottsbalkens införande.

Beckman Nils m fl, Kommentar till Brottsbalken I, Stockholm 1987, uppl. 5, Norstedts Förlag AB.

Bergström Sture m fl, Juridikens termer, Stockholm 1998, uppl. 8, Liber AB.

Billström Magnus m fl, Brottsoffrets rätt, Stockholm 1995, Juristförlaget.

BRÅ-rapport 1994:1, Brott, brottsprevention och kriminalpolitik.

BRÅ-rapport 1999:9, Antologi. 8 reflektioner om kriminalpolitik.

Christensen Else, Nordisk Psykologi`s monografiserie nr. 31 volym 42, 1990, Akademisk Forlag, Bornekær. En undersøgelse af omsorgssvigt i relation til bor og unge i familier med hustrumishandling.

Christensen Else, Person Lenie (red.), Når mor får bank. En mosaik om børn i voldsramte familier, København 1998, Socialt Udviklingscenter SUS.

Christensen Else, Opvækst eller overlevelse, København 1988, SIKON.

Dyregrov Atle, Barn och trauma, Lund 1997, Studentlitteratur.

Edenhammar Karin m fl, Respekt för barnet, Stockholm 1994, Rädda Barnen.

Ekelöf Per-Olof, Rättegång II, Uppsala 1996, uppl. 8, Norstedts Juridik AB.

Esaiasson Peter m fl, Metodpraktikan. Konsten att studera samhälle, individ och marknad, Stockholm 2003, uppl. 2, Norstedts Juridik AB.

Fredriksson Max, Malm Ulf, Brottsoffrens rättigheter i brottsmålsprocessen, Stockholm 2004, uppl. 3, Norstedts Juridik AB.

Frisk Katarina, Anmälningarna som försvann – en kartläggning av hur polis och socialtjänst uppmärksammar barn som lever med våld i familjen, Stockholm 2003, Rädda Barnen.

Heuman Lars, Målsägande, Stockholm 1973, PA Norstedt & Söners Förlag.

Hindberg Barbro, Barnmisshandel, Borås 1997, uppl. 1, Rädda Barnen.

Hindberg Barbro, Familjevåld som drabbar barn, Stockholm 1990, Socialstyrelsen.

Hindberg Barbro, När omsorgen sviktar, Stockholm 1999, Rädda Barnen.

Hofer Hanns v., Tham Henrik, Nio kriminalpolitiska teser, Stockholm 1990, Institutet för social forskning.

Hollander Anna, Nygren Rolf, Olsen Lena (red.), Barn och rätt, Uppsala 2004, Iustus Förlag AB.

Holmqvist Lena m fl, Brottsbalken. En kommentar. Del I, Stockholm 2002, uppl. 3:1, Norstedts Juridik AB.

Hydén Margareta, Kvinnomisshandel inom äktenskapet, Stockholm 1995, Liber Utbildning AB.

Jareborg Nils, Allmän kriminalrätt, Uppsala 2001, Iustus Förlag AB.

Jareborg Nils, Brotten. Första häftet, Lund 1993, uppl. 2:3, Studentlitteratur AB.

Jareborg Nils, NTfK 1994 s. 41-53, Defensiv och offensiv straffrättspolitik.

Jareborg Nils, Straffrättens ansvarslära, Uppsala 1994, Iustus Förlag AB.

Jareborg Nils, TfR 1985 s. 1-17, Straffets syften och berättigande.

Killén Kari, Svikna barn, Oslo 1991, Wahlström & Wisstrand.

Kraft Karolina (pseudonym), Det är förbjudet, Uppsala 2000, Bokförlaget EKO, Ståpås AB.

Lagerberg Dagmar, Du skall icke slå, Stockholm 1982, Liber Förlag.

Lindgren Magnus, Qvarnström Jennifer, Brottsoffren i rättsprocessen, Stockholm 2003, på uppdrag av Rikspolisstyrelsen, Riksåklagaren och Domstolsverket.

Lindgren Magnus, Pettersson Karl-Åke, Hägglund Bo (red.), Utsatta och sårbara brottsoffer, Stockholm 2004, uppl. 1, Jure Förlag AB.

Länsstyrelsen Södermanlands län, Rapport nr 3 1996, För barnens skulle måste vi lyfta på locket.

Metell Barbro m fl, Barn som ser pappa slå, Stockholm 2001, Förlagshuset Gothia.

Moqvist Ingeborg (red.), Barn som brottsoffer. Om barn som brottsoffer och BRIS som barns ombud, Umeå 1998, BRIS.

Nelson Alvar, Kriminalpolitik och ingripanden vid brott, Uppsala 1990, uppl. 4, Iustus Förlag AB.

Olivecrona Karl, Rättegången i brottmål enligt RB, Stockholm 1968, uppl. 3, PA Norstedts & Söners Förlag.

Saalden Åke, Något om barns rättigheter i ett europeiskt perspektiv, ur Festskrift till Stig Strömholm II, s. 731, Uppsala 1997, Iustus Förlag AB.

Socialstyrelsen, Barn i skuggan av våldet, Stockholm 2002.

Victor Dag (red.), Varning för straff. Om vådan av den nyttiga straffrätten, Stockholm 1995, Norstedts Juridik AB.

Weinehall Katarina, Att växa upp i våldets närhet. Ungdomars berättelser om våld i hemmet, Umeå 1997, Pedagogiska institutionen vid Umeå universitet.

Rättsfallsförteckning

Huddinge tingsrätt, dom meddelad 2005-05-02, mål nr B 142-05.
Stockholms tingsrätt, dom meddelad 2005-06-20, mål nr B 13870-05.

Svea hovrätt, dom meddelad 2005-07-12, mål nr B 3529-05.
Svea hovrätt, dom meddelad 2005-08-23, mål nr B 5584-05.

Högsta domstolen, Dnr B 3193-05, aktbilaga nr 1, 3.
Högsta domstolen, dom meddelad 2005-11-02, mål nr B 3193-05.